

Dr Franci Avsec

Visoka škola za upravljanje i poslovanje,
Novo Mesto, Slovenija

ČLANSTVO KORISNIKA I INVESTITORA U ZADRUZI: UPOREDNI PREGLED UREĐENJA U EVROPSKOM PRIVREDNOM PROSTORU I SAD

Članak analizira uređenje članstva u novijem zadružnom zakonodavstvu unutar Evropskog privrednog prostora (EPP) i u Sjedinjenim američkim državama (SAD). Dok se zadruge u EPP mogu osnivati i delovati prema nacionalnom zadružnom zakonodavstvu ili na osnovi nadnacionalnog modela Evropske zadruge (Societas Cooperativa Europaea, SCE), u SAD opšti propisi o zadrugama (ako se ne uzmu u obzir kreditne zadruge, koje su regulisane saveznim zakonodavstvom i zakonima pojedinih država), spadaju u zakonodavnu nadležnost pojedinih država. Zajednička značajka novijih zadružnih propisa je težnja za jačanjem kapitalne osnove zadruga pa se zadrugama dopušta da pored članova korisnika odnosno saradujućih članova primaju u članstvo i investitore kojima isključivo na osnovi kapitalnog ulaganja pripadaju određena imovinska i upravljačka prava. Uredba br. 1435/2003/EZ o statutu SCE upućuje u pogledu dopuštenosti članstva investitora kao i u pogledu njihovih upravljačkih, a naročito imovinskih prava na zadružno zakonodavstvo države prema sedištu SCE. U SAD, članstvo investitora je, kao izvor dodatnog sopstvenog kapitala zadruge, podrobnije uređeno u Jedinjenom zakonu o zadružnim udruženjima sa ograničenom odgovornošću, prihvaćenom 2007. godine, koji služi kao model (uzorak) za uvođenje ovog instituta u državama koje ga još nisu regulisale.

Ključne reči: članstvo investitora, Evropska zadruga, Societas Cooperativa Europea, Evropska unija (EU), Evropski privredni prostor (EPP), Sjedinjene američke države (SAD), zadruge, zadružno pravo.

1. Uvod

U međunarodnom okviru gotovo najviše proširena i poznata je definicija zadruge koju je Međunarodni zadružni savez proglasio u Izjavi o zadružnoj istovetnosti 1995. godine na XXX. kongresu u engleskom Mancheste-

ru prilikom svoje stogodišnjice. Dok je u sličnim prethodnim izjavama iz 1937. i 1966. godine Međunarodni zadružni savez nakon ankete među članicama utvrdio i proglasio samo načela, karakteristična za organizovanje i delovanje zadruga¹, izjava iz 1995. godine sadrži i definiciju zadruge, navodi zadružne vrednosti i jezgrovito obrazlaže zadružna načela.²

U skladu sa Izjavom o zadružnoj istovetnosti zadruga je »autonomno udruženje lica koja su se dobrovoljno udružila radi ostvarivanja svojih zajedničkih privrednih, socijalnih i kulturnih potreba i htenja na osnovi zajedničkog i demokratski nadziranog poduzeća«.³

Prema ovoj izjavi, zadruge se temelje na vrednostima samopomoći, samoodgovornosti, jednakosti, pravednosti i solidarnosti te etičnim vrednostima poštenja, otvorenosti, socijalne odgovornosti i brige o drugima. Usmereanja i upute za ostvarivanje zadružnih vrednosti u praksi su zadružni principi koji obuhvaćaju *dobrovoljno i otvoreno članstvo* (»zadruge su dobrovoljne organizacije, otvorene za vsa lica koja mogu upotrebljavati njihove usluge i a spremna su preuzeti odgovornosti koje proizlaze iz članstva, bez polne, rasne, političke ili verske diskriminacije«), *demokratsko člansko upravljanje* (»zadruge su demokratske organizacije koje nadziraju članovi neposredno učestvujući u obrazovanju politika i donošenju odluka«, u smislu jednakog glasačkog prava prema načelu »jedan član, jedan glas« u primarnim zadrugama i organiziranosti zadruga višeg stupnja na odgovarajućoj demokratskoj osnovi, dok birani organi zadruge odgovaraju članovima), *privredna saradnja članova* (»članovi doprinose uloge u kapital na pravednoj osnovi« i za uplaćani kapital primaju samo ograničenu naknadu ili ne primaju nikakve naknade, dok »višak raspoređuju za jedan ili više od sledećih ciljeva: za razvitak zadruge, prema mogućnosti pomoću rezervi koje bi trebale biti barem delomično nedeljive, za raspodelu među članova srazmerno njihovoj saradnji sa zadrugom ili za podporu bilo kojoj drugoj delatnosti koju odobre članovi«), *autonomnost i nezavisnost* (u odnosima sa državom i drugim organizacijama), *obrazovanje, osposobljavanje* (članova, organa i

¹ Upor. The Present Application of the Rochdale Principles of Cooperation, International Co-operative Alliance, London 1937; Report of the ICA Commission on Cooperative Principles, International Co-operative Alliance, London 1966.

² The International Co-operative Statement on Co-operative Identity, Review of International Co-operation, Vol. 88 (1995), br. 3, str. 1-68.

³ Ibidem, str. 3.

zaposlenih u zadruzi) i *obaveštavanje* (članova i javnosti), *saradnja među zadrugama* (»co-operation among co-operatives«) i *briga o zajednici* (»zadruga se zalažu za uzdrživ razvoj njihovih zajednica na osnovi politika koje odobravaju njihovi članovi«⁴).

Generalna skupština Organizacije Ujedinjenih nacija krajem 2001. godine donela je rezoluciju sa naslovom »Zadruga u socijalnom razvoju«.⁵ Rezolucija upućuje na smernice za uspostavljanje podupirajuće okoline za razvoj zadruga. Ove smernice, koje je Generalni sekretar UN priložio svom saopštenju za raspravu i odlučivanje o rezoluciji, izričito spominju zadružne vrednosti i zadružna načela.⁶

Sadržaj Izjave Međunarodnog zadružnog saveza o zadružnoj istovetnosti preuzela je i Međunarodna organizacija rada u svoju Preporuku br. 193 o unapređivanju zadruga (definicija zadruga se navodi u 2. tački, zadružne i etičke vrednosti te zadružna načela u 3. tački, dok se sadržaj zadružnih načela objašnjava u prilogu Preporuke).⁷

Na toj osnovi Hagen Henry zastupa stajalište, da su definicija zadruga, zadružnih i etičkih vrednosti zadrugarstva te zadružnih načela iz spomenute izjave Međunarodnog zadružnog saveza sastavni dio »javnog međunarodnog zadružnog prava«.⁸ Na prigovor, da Međunarodni zadružni savez nije vladna organizacija, da pomenuta rezolucija Generalne skupštine OUN i preporuka Međunarodne organizacije rada nisu pravno obavezni akti, on navodi, da je rezolucija Generalne skupštine OUN donesena konsenzom, a da je preporuka Međunarodne organizacije rada (MOR) prihvaćena samo uz dva uzdržana glasa, dodatno obrazlagajući da preporuku Međunarodne organizacije rada (MOR) treba smatrati konkretizacijom obaveznih međuna-

⁴ Ibidem, str. 3-5.

⁵ Cooperatives in social development, Resolution adopted by the General Assembly, [on the report of the Third Committee (A/56/572)], 18 January 2002, Fifty-sixth session, Agenda item 108, A/RES/56/114, <http://www.copacgva.org/a56r114.pdf> (20. 2. 2009)

⁶ Cooperatives in social development, Report of the Secretary-General, 14 May 2001, A/56/73-E/2001/68, <http://www.un.org/documents/ecosoc/docs/2001/e2001-68.pdf> (20. 2. 2009)

⁷ Recommendation No. 193 on the Promotion of Cooperatives, 2002, Geneva, 90 th Session of the Conference, 30. 6. 2002, <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?R193> (20. 2. 2009)

⁸ Hagen Henr', Guidelines for Cooperative Legislation, Second, revised edition, ILO, Geneva 2005, str. 5.

rodnopravnih akata o ljudskim pravima, a ovi akti predstavljaju polazište za svako zadružno zakonodavstvo.⁹

Pogledi na pravno značenje zadružnih vrednosti i načela razlikuju se s obzirom na različite zemlje odnosno njihovo zadružno pravo. Tako se na primer za italijansko pravo tvrdi da zadružna načela predstavljaju običajno pravo koji znači autonoman pravni izvor i sastavni je deo pravnog poretka.¹⁰ Prema stavu iz nemačke teorije, definicija zadruga u izjavi Međunarodnog zadružnog saveza i spomenuta preporuka MOR znače samo neobavezno usmerenje, dok je definicija zadruga u spomenutoj izjavi Međunarodnog zadružnog saveza toliko uopštena da zapravo ne kaže u čemu je bit zadruga.¹¹ Zanimljivo je i stajalište Komisije Evropske unije koja u svom Saopštenju o unapređivanju zadruga u Europi preporučuje državama članicama da svoje zakonodavstvo o zadrugama zasnivaju na zadružnim definicijama, vrednostima i načelima, ali da pri tome uzmu u obzir i potrebe zadruga u tržišnom takmičenju sa drugim preduzećima, tako da »dobro koncipisano zadružno zakonodavstvo nudi i izravnavajuće mehanizme za ograničenja koja su povezana sa zadružnim pravno organizacionim oblikom«.¹²

S obzirom na to da pravna pravila prema kojima se osnivaju i deluju zadruga trebaju da budu konkretnija od apstraktnih zadružnih vrednosti i načela, u literaturi pokušava se rešiti pitanje što je bit zadruga, odnosno od kojih zadružnih načela se može odstupiti i za koliko, a da se još uvek može govoriti o zadrugi.¹³

Teoretičari koji se bave ekonomskom analizom zadruga, zastupaju stavovište, da je za zadrugu karakteristično članstvo korisnika usluga zadruga.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Emanuele Cusa, Die Verwendung des Betriebsergebnisses, u: Europäische Genossenschaft - SCE, Handbuch, Nomos, Baden Baden, 2004, str. 125.

¹¹ Volker Beuthien, Ist die Genossenschaft eine sozialethische Veranstaltung? U: Die eingetragene Genossenschaft im Strukturwandel, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2003, str. 21.

¹² Commission of the European Communities, Communication on the promotion of co-operative societies in Europe [COM(2004)18], Brussels, 23.02.2004 http://ec.europa.eu/enterprise/entrepreneurship/coop/social-cmaf_agenda/doc/coop-communication-en.pdf (20. 2. 2009)

¹³ Upor. na primer Günther Ringle, Genossenschaftliche Prinzipien im Spannungsfeld zwischen Tradition und Modernität, Wismarer Diskussionspapiere, br. 1/2007, Hochschule Wismar, Wismar 2007.

Naime, članovi zadruga nisu samo ulagatelji kapitala i upravljači, nego u prvom redu korisnici usluga zadruga u najširem smislu reči: kao dobavljači, kupci, radnici i slično. Američki autori navode, da su korisnici zadruga njezini vlasnici (»user-owner«), upravljači (»user-control«) i primaoci koristi iz poslovanja zadruga (»user-benefit«).¹⁴ U nemačkoj zadružnoj teoriji se kao bitna karakteristika zadruga smatra princip identiteta (»Identitätsprinzip«) i s time u vezi naglašava da je glavni cilj zadruga unapređivanje privrednih koristi njezinih članova na osnovi saradnje između zadruga i članova (»Förderzweck«).¹⁵

Poslovi, kojima zadruga neposredno podstiče privredne koristi svojih članova, u nemačkoj se teoriji nazivaju se *unapređivački poslovi* (»Fördergeschäfte«). Takve poslove zaključuje, na primer, potrošačka zadruga kada prodaje robu svojim članovima, prodajna zadruga kada odkupuje proizvode od svojih članova radi dalje prerade i/ili prodaje. Sa druge strane, poslovi koje zadruga zaključuje sa trećim osobama na tržištu i koji predstavljaju zrcalnu sliku unapređivačkih poslova, označavaju se kao »*suprotni*« poslovi (»Gegengeschäfte«). To su, na primer, poslovi koje potrošačka zadruga sklapa radi nabavke robe sa svojim dobavljačima, i poslovi koje prodajna zadruga sklapa radi prodaje proizvoda, odkupljenih od svojih članova. *Pomoćni poslovi* (»Hilfsgeschäfte«) jesu oni koji omogućavaju sklapanje i izvođenje unapređivačkih i suprotnih poslova. *Stranski poslovi* (»Nebengeschäfte«) su svi drugi poslovi koji leže van predmeta delatnosti zadruga ali ih zadruga obavlja.¹⁶

Ako se načelo istovetnosti shvaća u apsolutnom, čistom smislu bez dopuštenih izuzetaka, onda zadruga ne bi smela sklapati unapređivačke poslove sa licima koja nisu njezini članovi, dok lica, koje ne koriste usluge zadru-

¹⁴ USDA, Positioning Farmer Cooperatives for the Future, Report to the Congress, Washington 1987; upor. također novu publikaciju USDA, Agricultural Cooperatives in the 21st Century, Cooperative Information Report 60, Washington 2002, str. 1; Doug O'Brien, Legal and Policy Considerations of Investor-Friendly Cooperatives, The National Center for Agricultural Law Research and Information, University of Arkansas School of Law 2005, str. 3.

¹⁵ Volker Beuthien, op. cit., str. 20.

¹⁶ Volker Beuthien, Genossenschaftsgesetz mit Umwandlungs- und Kartellrecht sowie Statut der Europäischen Genossenschaft, C. H. Beck, München 2004, str. 16; Günther Schulte, Genossenschaftsgesetz, Kommentar (Lang/Weidmüller), De Gruyter, Berlin 2006, str. 152.

ge, ne bi mogla učestvovati u sopstvenom kapitalu zadruge i u njezinom upravljanju.

Dok je sklapanje poslova sa nečlanovima zadruzi u raznim pravnim uređenjima iz praktičkih razloga obično dopušteno, iako se obično navode određeni uslovi odnosno opseg (na primer, da takvu mogućnost unapred izričitom odredbom dopušta statut zadruge¹⁷ i/ili da sklapanje unapređivačkih poslova sa nečlanovima ne sme značajnije od poslova sa članovima¹⁸ što može biti dalje i razrađeno kvantitativnim ograničenjima¹⁹), daleko osetljivije je pitanje, da li treća lica, koja uopšte ne sarađuju sa zadrugom, smeju i, ako smeju, uz koje uslove, učestvovati u obrazovanju kapitala i upravljanju zadruge, odnosno postati članovi zadruge (tzv. članovi nekorisnici - ulagači ili članovi investitori) pored članova koji upotrebljavaju usluge zadruge (tzv. članovi korisnici).

Polazeći od maksimizacije cilja zadruge time da se postignu najveće moguće privredne koristi za članove zadruge, pojedini autori zastupaju stajalište, da ne bi bilo u suprotnosti sa spomenutim ciljem ako zadruga licima koja inače ne koriste njezine usluge, u određenom opsegu dopusti ulaganja u sopstveni kapital ako tim ulaganjima investitori koji poslovno ne sarađuju sa zadrugom, ne postignu odlučujući upravljački uticaj, i ako, pre svega, učesće članova investitora u upravljanju ne ometa ostvarivanje koristi za članove-korisnike.²⁰

Pri tome se upozarava, da je osiguravanje i održavanje kapitala u zadruzi povezano sa troškovima.²¹ Ograničavanje kruga investitora na korisnike

¹⁷ Upor. na primer § 8. st. 1. tč. 5. nemačkog Zadržnog zakona (GenG) odnosno član 6. st. 1. tč. 2. finskog Zakona o zadrugama.

¹⁸ Upor. na primer član 53. st. 4. Druge knjige nizozemskog Građanskog zakonika, odnosno član 2. slovenačkog Zakona o zadrugama.

¹⁹ Upor. član 4. španskog Zakona o zadrugama, odnosno član 2512. italijanskog Građanskog zakonika u pogledu definicije zadruge sa prevladajućom uzajamnošću («cooperative a mutualità prevalente»).

²⁰ Jerker Nilsson, Co-operative Organisational Models as Reflections of the Business Environments, The Finnish Journal of Business Economics (LTA), Helsinki 1999, br. 4, str. 453.

²¹ National Conference Of Commissioners Uniform State Laws, Draft Uniform Limited Cooperative Association Act, Drafting Committee Meeting March 9-11, 2007, http://www.law.upenn.edu/bll/archives/ulc/uaarca/2007meetingdraft_strikeandscore.htm (20. 2. 2009)

usluga zadruge zaoštrava problem obrazovanja i povećanja kapitala naročito u onim zadrugama gde se faktička ali i potencijalna članska baza sužava, na primer u zemljoradničkim zadrugama - radi smanjivanja broja aktivnih zemljoradnika.

Članak prikazuje postupke, otvorena pitanja i rešenja kod postepenog uvođenja instituta članstva investitora u zadružna zakonodavstva Evropske unije odnosno Evropskog privrednog prostora s jedne, i SAD sa druge strane. Tako se u drugom odeljku najprije analizira zadružno zakonodavstvo u SAD i prva zakonodavna iskustva sa uvođenjem članstva investitora. U sledećem, trećem odeljku prikazana su rešenja u Evropskom privrednom prostoru, gde se neposredno primenjuje Uredba br. 1435/2003/EZ o statutu Evropske zadruge (Societas Cooperativa Europaea, SCE). Četvrti deo upoređuje rešenja, donesena na razini EU (u obliku uredbe kao neposredno primenljivog obaveznog opšteg akta sekundarnog prava Evropske zajednice) i na razini SAD (u obliku Jedinstvenog zakona kao preporuke pravne struke zakonodavcima pojedinih saveznih država). Peti odeljak opisuje povratni uticaj unificiranih rešenja u pogledu članstva investitora na zadružno zakonodavstvo pojedinih država u Evropskom privrednom prostoru i SAD te analizira teorijske argumente za i protiv ovog instituta. Zaključni, šesti odeljak obuhvaća kratak sažetak o dvokolosečnosti zadružnog prava u EU, odnosno Evropskom privrednom prostoru, s jedne, i SAD, sa druge strane.

2. Zadružno zakonodavstvo i članovi investitori u SAD

U *Sjedinjenim američkim državama* (SAD) zadružno zakonodavstvo je u nadležnosti pojedinih saveznih država, dok su na saveznoj razini doneseni korporacijski propisi o organizovanju i poslovanju kreditnih zadruga (»federal-chartered credit unions«²²), koje se mogu, međutim, osnivati i prema propisima pojedinih država (»state-chartered credit unions«).

S druge strane, saveznim propisi utvrđuju uslove pod kojima se mogu za poljoprivredne pa i druge zadruge primeniti posebna rešenja u protimonopolnom zakonodavstvu, u korporacijskom oporezivanju, kao i korišćenju povoljnih kredita i drugih usluga u okviru Poljoprivrednog kreditnog sistema (»Farm Credit System«) odnosno putem posebnih zadružnih banaka za zemljoradničke zadruge (»Bank of Cooperatives«) i za druge zadruge (»Na-

²² Upor. Federal Credit Union Act, 12 United States Code (USC) § 1751 i sl.

tional Cooperative Bank«). Ova rešenja zaslužuju posebnu pažnju jer su zajednički propisi pojedinih država u SAD neke zahteve iz pomenutih saveznih propisa preuzeli kao opšte značajke zadruge kao pravnog lica.

Dok nedopustivo ograničavanje konkurencije zabranjuje Shermanov zakon iz 1890. godine²³, Capper-Volsteadov zakon iz 1922. godine reguliše određene izuzetke od ove zabrane u pogledu povezivanja proizvođača u poljoprivredi. Prema Capper-Volsteadovom zakonu, lica koja se bave proizvodnjom poljoprivrednih proizvoda kao zemljoradnici odnosno gajitelji ratarskih kultura, stoke i voća mogu se udruživati u korporacijska i druga udruženja sa kapitalnim udelima ali bez kapitalnih udela radi zajedničke prerade, pripreme za tržište, rukovanja i prodaje svojih proizvoda unutar saveznih država ili preko granica saveznih država, a pored toga takva udruženja mogu vršiti zajedničku prodaju i sklapati ugovore radi postizanja spomenutih ciljeva ako ispunjavaju sledeće uslove: (1) da posluju u uzajamnu korist članova, (2) da udovoljavaju najmanje jednome od dva zahteva: (2a) da nijedan član nema više nego jedan glas ili (2b) da stopa dividende na udeo ili članski kapital nije viša od 8 % godišnje, i (3) da je u svakom slučaju vrednost proizvoda koji su predmet saradnje između udruženja i njegovih članova veća od vrednosti ostalih proizvoda, kojima posluje udruženje.²⁴

U skladu sa odredbama iz potpoglavlja T saveznog Zakona o porezu na dohodak mogu udruženja koja posluju na »zadružnoj osnovi« (»cooperative basis«), smanjiti svoju poresku osnovu za iznose, koje srazmerno poslovnoj saradnji isplaćuju članovima i drugim poslovnim partnerima u obliku novčanih iznosa, drugih sredstava ili dobropisa ako ovi dobropisi ispunjavaju propisane uslove (tzv. »kvalifikovani dobropisi«). Smatra se da organizacija posluje na zadružnoj osnovi ako njezina delatnost iskazuje tri tradicionalne karakteristike zadružnog poslovanja: podređeni položaj kapitala, demokratski nadzor i raspodela viška na osnovi saradnje pojedinih članova sa drugom.²⁵

²³ Sherman Antitrust Act, 15 USC § 1–7.

²⁴ Associations of Agricultural Products Producers, 7 USC § 291.

²⁵ Vidi i odluku Davčnog suda (Tax Court) u slučaju Trump Village Section 3, Inc. v. Commissioner (TC memo 1995-281, 6/22/95; Tax Ct. Dkt No. 13569-88).

»Kvalifikovanim dobropisom« prema američkom zakonodavstvu smatra se dobropis kojim zadruga povećava sopstveni ili kreditni kapital pod uslovom da je bio član pismeno obavešten o takvom dobropisu, da je izrazio saglasnost u pogledu povećanja svoje poreske

Osim toga, zemljoradničke zadruge mogu, uz određene dodatne uslove, smanjiti poresku osnovu (1) za dividende na kapital i (2) za iznose koji se isplaćivaju članovima iz dela dohodka ostvarenog van saradnje sa članovima. Dodatni uslovi za ovu olakšicu nalažu zadruzi (1) da njezina primarna delatnost obuhvaća prodaju proizvoda članova i drugih proizvođača ili/i snabdevanje članova i drugih osoba sredstvima i uslugama za proizvodnju, (2) da se iznos dobiti raspodeljuje među sve poslovne partnere (članove i nečlanove) jednako, (3) da dividende na uloženi kapital ne smeju biti veće od zakonske kamatne stope savezne države inkorporacije, odnosno od 8% godišnje, zavisno od toga koja je stopa veća, (4) da najmanje 85% udela sa pravom glasanja pripada proizvođačima koji su koristili usluge zadruge u poslednjoj poreskoj godini, (5) da zadruga obrazuje rezerve, (6) da je vrednost proizvoda koje zadruga prodaje za članove veća od vrednosti prodanih proizvoda nečlanova, (7) da je vrednost nabavki za članove veća od nabavki za nečlanove i da vrednost nabavki za nečlanove ne premašuje 15 % od ukupne vrednosti nabavki, (8) da se u slučaju prestanka zadruge preostala sredstva dele među klijente *zadruge* srazmerno njihovoj saradnji sa zadrugom (26 USC § 521).²⁶

Prema propisima o zadružnim bankama u okviru poljoprivrednog kreditnog sistema, dostup do povoljnijih kredita otvoren je udruženjima poljoprivrednika kao i savezima tih udruženja koji posluju na zadružnoj osnovi (»on a cooperative basis«) radi prerade, pripreme i prodaje poljoprivrednih i ribarskih proizvoda ili snabdevanja zemljoradnika i ribara proizvodima i

osnove dobropisom i da se najmanje 20% od ukupnog iznosa za članove na osnovi saradnje sa zadrugom isplaćuje u novcu. U tim se slučajevima iznos, raspoređen za članove, oporezuje samo na jednoj razini i to na razini članovog (ličnog) dohodka. Nekvalifikovani dobropisi su dobropisi o čijem izvršenju zadruga nije obavestila člana, odnosno zadruga nije isplatila najmanje 20% iznosa, raspoređenog među članove, u obliku novca i/ili kod kojih član nije dao saglasnost za oporezivanje isključivo na razini svog (ličnog) dohodka. Takvi, nekvalifikovani dobropisi se oporezuju na razini zadruge, ali ih zadruga može odbiti od poreske osnove u godini isplate. Slično mogu zadruge odbiti od poreske osnove iznose koje zadržavaju po osnovi jedinice ili vrednosti proizvoda (»per-unit retains«). Ovi iznosi nisu vezani na visinu izkazane poreske osnove, jer ih zadruga sakuplja u toku tekućeg poslovanja sa članovima, ali mora član također u pogledu ovako zadržanih iznosa izraziti svoju saglasnost za lično oporezivanje (26 USC § 1381).

²⁶ Donald A. Frederick, *Income Tax Treatment of Cooperatives: Distributions, Retains, Redemptions, and Patrons' Taxation*, Cooperative Information Report 44, Department of Agriculture, Washington 2005.

uslugama za njihovu proizvodnju, ako nijedan član nema više nego jedan glas *ili* ako udruženje ne isplaćuje dividende iznad stope koju utvrđuje Uprava poljoprivrednog kredita («Farm Credit Administration»), dok u svakom slučaju vrednost odkupljenih proizvoda, obavljenih usluga i prodatih proizvoda u saradnji organizacije sa članovima mora da bude veća od vrednosti njezinih istovrsnih poslova sa nečlanovima (pri čemu se ne uzima u obzir poslovanje organizacije sa državom i javnopravnim telima).

Osim toga, zemljoradnici, ribari i njihove zadruge moraju imati u udruženju glasačku kontrolu najmanje do propisanog postotka (po pravilu, najmanje do 80%, ali se taj postotak može sniziti do 60% u slučaju uslužnih zadruga, lokalnih snabdevačkih zadruga koje su istorijski snabdevale lokalnu zajednicu koju ne bi mogli posluživati drugi snabdevači itd.²⁷).

Slično je bila posebnom zakonom osnovana Nacionalna zadružna banka koja kreditima i stručnim savetovanjem podstiče razvoj novih i postojećih zadruga, koje ispunjavaju određene uslove («eligible cooperatives»). Tako može Nacionalna zadružna banka pružati pomoć zadrugama koje na neprofitnoj zadružnoj osnovi proizvode robu i nude robu odnosno obavljaju i nude usluge pretežno u korist članovima ili imaočima glasačkih prava koji su krajni korisnici ovih dobara i usluga pa i udruženjima koja su u pretežnoj svojini ili upravljanju takve zadruge ili takvih zadruga pod dodatnim uslovima: 1) da zadruga stavlja na raspolaganje robu i usluge članovima izravno ili posredno, 2) da ne isplaćuje dividendu na glasačke udele prema višoj stopi od stope, utvrđene statutom banke, 3) da se čisti višak zadruge raspoređuje među članove ili poslovne partnere srazmerno njihovoj saradnji sa zadrugom ili se zadržava za proširenje njezine delatnosti ili za smanjenje troškova koji terete članove, 4) da je članstvo u zadrugi otvoreno bez ikakve diskriminacije svim licima koja mogu koristiti njezine usluge i koja su spremna prihvatiti odgovornosti članstva, 5) da je u slučaju primarnih zadruga glasačko pravo ograničeno na jedan glas po licu podstičući ekonomsku demokratiju i maksimalno učešće članova u zadrugi, dok moraju druge zadruge obezbediti ekonomsku demokratiju.²⁸

Zakoni koji u pojedinim saveznim državama uređuju tradicionalni model zadruga, dosta dosledno provode klasične zadružne principe.

²⁷ 12 USC § 2129.

²⁸ 12 USC § 3001- § 3051.

Zakonodavstvo savezne države *Delaware* čije je opšte poslovno korporacijsko pravo poznato po svojoj atraktivnosti za investitore, posebnim odredbama reguliše tradicionalni model za zemljoradničke zadruge i pri tome posebno ističe *princip identiteta*.²⁹ Prema odredbama delawarskog zakonodavstva, zemljoradnička zadruga može izdavati redovne udele samo članovima koji poslovno sarađuju sa zadrugom (»patrons«), a potvrda o izdaji redovitog udela mora navoditi opcijsko pravo zadruge da odkupi udeo prema njegovoj nominalnoj vrednosti sa neisplaćenim dividendama ako imalac ne bi poslovao sa zadrugom 12 meseci ili duže (§ 8531).

Na redovite udele zadruge ne sme isplaćivati dividende po stopi koja bi bila veća od 6 %, a na prioritetne udele najveća dopustiva stopa dividendi iznosi 12 %. Posle isplaćivanja dividendi na prioritetne udele, zadruga mora najmanje 10 % čistog dohodka odvojiti za rezerve dok one ne postignu iznos, jednak 30% uplaćenog kapitala, a tek onda može isplaćivati dividende na redovite udele i deliti preostatak dohodka na osnovi saradnje sa članovima (§§ 8535 i 8536).

U zadružnoj praksi SAD, tradicionalne zadruge stiču sopstveni kapital (equity) na tri osnovna načina: 1. direktnim ulaganjima (u obliku udela, članskih pristupnina in na druge načine, zavisno od toga da li se zadruga osniva sa članskim udelima ili bez udela), 2. zadržavanjem dela dobiti koja se može članovima vratiti nakon toga što kapital dostiže određeni iznos ili se uloži u nenominirane rezerve koje se raspodeljuje među članove samo prilikom prestanka zadruge (»Retained Net income«) i 3. zadržavanjem dela isplate za preuzete proizvode ili usluge (»Per-unit Capital retains«).³⁰

Međutim, u poslednje dve decenije neke države SAD usvojile su zakone koji uvode nove zadružne organizacijske modele ne dirajući, međutim, u važeće uređenje tradicionalnog modela zadruge.

Prva država u SAD koja je široko otvorila mogućnost članstva u zadrugama za investitore, bila je država *Wyoming*.³¹

²⁹ Delaware Code, Title 3: Agriculture, Chapter 85: Corporation Law for Cooperative Agricultural Associations. <http://delcode.delaware.gov/> (20. 2. 2009)

³⁰ Robert C. Rathbone, Understanding Cooperatives: Financing Cooperatives, Cooperative Information Report 45, United States Department of Agriculture, Washington 1999.

³¹ Wyoming Statutes, Title 17 - Corporations, Partnerships and Associations, Chapter 10 - Cooperative Marketing Associations. <http://legisweb.state.wy.us/statutes> (20. 2. 2009)

Propisima o članstvu investitora u zadrugama novije zakonodavstvo države Wyoming nije izmenilo zakon koji u ovoj državi koji reguliše tradicionalni model zadruge. Prema zakonu države Wyoming koji uređuje tradicionalni model zadruge, svaki član zadruge ima jedan glas i najviše 20-postotni udeo u kapitalu zadruge, a zadruga sme pored redovnih udela izdavati i prioritetne udele koji ne donose glasačko pravo time što stopa dividende ne sme prekoračiti 8%.³²

Zakon države Wyoming o prerađivačkim zadrugama iz 2001. godine³³ uveo je dodatan, alternativan model zadruge otvarajući mogućnost za organizovanje zadruga koje imaju, pored članova korisnika odnosno, saradujućih članova (»patron members«), također članove investitore odnosno nekorisnike (»non-patron members«). Pri tome su zanimljive odredbe koje regulišu odnos između imovinskih i upravljačkih prava saradujućih članova i članova investitora.

Prema tom zakonu, svaki saradujućii član zadruge ima jedan glas, dok se pravo na više glasova može statutom utvrditi za saradujućeg člana koji je sam zadruga. U pogledu članova investitora zakon prepušta regulisanje obima njihovih glasačkih prava u potpunosti statutu zadruge. Da se zadrži vodećii upravljačkii uticaj saradujućih članova, Zakon Wyominga o prerađivačkim zadrugama propisuje da saradujućii članovi glasuju kao grupa odnosno kolektivno (»collective voting«) kao jedna celina (»bloc«) na osnovi većinskog opredeljenja saradujućih članova, dok se rezultat glasanja utvrđuje prema opštim korporacijskim pravilima (većina).³⁴ Zadruga mora imati najmanje tročlanski upravni odbor, u koji najmanje jednog odbornika biraju isključivo saradujućii članovi, dok moraju odbornici, koje su izabrali saradujućii članovi, u tom odboru imati najmanje 50% glasačke snage, a većina odbornika mora biti izabrana iz redova (saradujućih i investirajućih) članova.³⁵

Zakon ne ograničava stope dividendi koju mogu primiti saradujućii članovi nego globalno reguliše odnos u kojem se deli dobit zadruge između saradu-

³² Wyoming Statutes, Title 17 - Corporations, Partnerships and Associations, Chapter 10 - Cooperative Marketing Associations, § 17-10-110

³³ Wyoming Processing Cooperative Law, Upor. Article 2 – Processing Cooperative, <http://legisweb.state.wy.us/statutes/statutes.aspx?file=titles/Title17/T17CH10.htm> (20. 2. 2009)

³⁴ Ibidem, § 17-10-230.

³⁵ Ibidem, § 17-10-217.

jućih članova i članova investitora. Odnos u kojem se dobit deli među saradujuće članove i članove investitore, određuje se statutom zadruge time da udeo saradujućih članova u ukupnoj dobiti (»total profits«) u pojedinoj fiskalnoj godini ne sme biti niži od 15%. Ako statutom nije drugačije utvrđeno, dobit se deli među ove dve kategorije članova na osnovi njihovih kapitalskih doprinosa.³⁶

Prema opštim propisima, kojima država Iowa³⁷ uređuje tradicionalni model zadruge, svaki član ima jedan glas (§ 497.11), a stopa dividendi ne sme premašiti 10%. Dividende se smeju isplaćivati tek nakon što je upravni odbor odvojio za rezerve najmanje 10% dobiti ako rezerve nisu postigle 50% uplaćenog kapitala (§ 497.17), dok skupština zadruge može odobriti i obrazovanje obrazovnog fonda odvajanjem 5 % dobiti (§ 497.18).

Država Iowa uređuje i neprofitne zadruge koje deluju u uzajamnu korist članova prema najnižim mogućim troškovima i mogu, nakon što su obrazovane obvezne rezerve i obrazovni fond, deliti preostali višak među članove srazmerno saradnji članova sa zadrugom.³⁸

Prema posebnim propisima države Iowa o zemljoradničkim zadrugama, nijedna zadruga ne sme poslovati sa nečlanovima u većem obimu nego sa članovima (§ 499.3, uz određene izuzetke). Zemljoradnička zadruga može imati kapital, koji se sastoji iz redovnih i prioritetnih udela. Svaki član ima jedan glas (§ 499.28). Prioritetni udeli davaju pravo na kumulativne ili nekumulativne dividende. Zadruga može izdavati glasačke udele samo zemljoradnicima a neglasačke udele i drugim članovima koji imaju sva prava osim prava glasanja (§ 499.22). Stopa dividendi je ograničena na 8 % (§ 499.23).³⁹

Godine 1996. u Iowi su doneseni propisi o tzv. »zatvorenim« zadrugama (»closed cooperatives«), u kojima se sme članstvo ograničiti izdavanjem određenog broja udela koji su prenosivi i sa kojima može biti povezano pravo na dobavu proizvoda (»delivery right shares«).⁴⁰

³⁶ Ibidem, § 17-10-222.

³⁷ 2007 Iowa Code, Title XII: Business Entities, Subtitle 3: Associations, Chapter 497: Cooperative Associations, <http://nxtsearch.legis.state.ia.us/> (20. 2. 2009)

³⁸ 2007 Iowa Code, Title XII: Business Entities, Subtitle 3: Associations, Chapter 498: Nonprofit Cooperative Associations, <http://nxtsearch.legis.state.ia.us/> (20. 2. 2009)

³⁹ 2007 Iowa Code, Title XII: Business Entities, Subtitle 3: Associations, Chapter 499: Cooperative Associations, <http://nxtsearch.legis.state.ia.us/> (20. 2. 2009)

⁴⁰ 2007 Iowa Code, Title XII: Business Entities, Subtitle 3: Associations, Chapter 501: Closed Cooperatives, <http://nxtsearch.legis.state.ia.us/> (20. 2. 2009)

Godine 2005. Zakon države Iowa o zadružnim udruženjima⁴¹ uveo je nov, dodatan zadružni organizacijski model zadruga prema kojem zadruga može, uz određene uslove, pored saradujućih članova primiti u članstvo i investitore. Prema tom zakonu, saradjući članovi imaju većinu glasova kod odlučivanja na skupštini time da glasuju kao celina (»collective patron member vote«) na osnovi većine opredeljenih glasova. Međutim, statut zadruga sme smanjiti glasačku snagu saradjućih članova na najmanje 15% glasova (§ 501a.810). Saradjući članovi imaju pravo na 50% dobiti, ali se osnivačkim aktom ili statutom zadruga učešće tih članova može smanjiti na 15% (§ 501A.901).

Slično propisuje Zakon o prerađivačkim zadrugama države *Tennessee*⁴² iz 2005. godine prema kojem odbornici koje u upravni odbor zadruga biraju isključivo saradjući članovi, moraju imati najmanje 51% glasačke snage u tom odboru. Na skupštini zadruga saradjući članovi ostvaruju glasačko pravo kolektivno kao grupa, a odluka se smatra donesenom većinom opredeljenih glasova svih članova uz propisani kvorum (§ 43-38-606(a)), dok se raspodela dobiti između saradjućih članova i investitora temelji na doprinosu ovih kategorija time da udeo saradjućih članova ne može biti manji od 15% (§ 43-38-901).

Sličan razvoj imalo je i zadružno zakonodavstvo u državi *Wisconsin*.

Prema propisima države Wisconsin o tradicionalnim zadrugama⁴³ svaki član ima, po pravilu, jedan glas (sa određenim izuzecima za članove koji su sami zadruga, § 185.12), a zadruga može rasporediti pozitivan rezultat poslovanja za rezerve, za fond obrazovanja (do 5%), za dividende na uplaćeni kapital (uz dva dodatna uslova da se time kapital zadruga ne smanjuje i da stopa dividendi ne prekoračuje 8% godišnje od nominalne vrednosti udela, dok dividende mogu biti kumulativne; § 185.21) i za deobu među članove na osnovi njihove saradnje sa zadrugom (§ 185.45).

Novi Zakon o zadružnim udruženjima iz 2005. godine⁴⁴ dopušta zadruga koje mogu imati dve kategoriji članstva: saradjuće članove (»pa-

⁴¹ 2007 Iowa Code, Title XII: Business Entities, Subtitle 3: Associations, Chapter 501A: Cooperative Associations Act, <http://nxtsearch.legis.state.ia.us/> (20. 2. 2009)

⁴² Rob Holland, Commentary and Overview for the Tennessee Processing Cooperative Law, The University of Tennessee, Tennessee 2005.

⁴³ Wisconsin Statutes, Chapter 185: Cooperatives, <http://www.legis.state.wi.us/rsb/> (20. 2. 2009)

⁴⁴ Wisconsin Cooperative Associations Act, <http://www.legis.state.wi.us/statutes/Stat0193.pdf> (20. 2. 2009)

tron members») i članove investitore («non-patron members»). Ako članovi investitori imaju glasačko pravo, većina odbornika u upravnom odboru moraju biti članovi zadruga time da većinu njih biraju isključivo saradujući članovi (§ 193.411). Odbornici koje izaberu saradujući članovi moraju imati najmanje 51% glasova u upravnom odboru (§ 193.423). Osnivački akt i statut zadruga ne smeju smanjiti ukupnu glasačku snagu saradujućih članova na skupštini zadruga na manje od 51% glasova svih članova (§ 193.545). Deo dobiti koji se raspodeljuje među saradujuće članove, ne sme iznositi manje od 51%, ali se ovaj postotak osnivačkim aktom i statutom uz odobrenje saradujućih članova sme izuzetno sniziti do 30% (§ 193.721).

3. Članovi investitori u zadružnom zakonodavstvu pojedinih evropskih država

Ugovor o osnivanju Evropske zajednice⁴⁵ izričito spominje zadruga u vezi sa pravom osnivanja. Pravo osnivanja omogućava građanima svake države članice da na ozemlju druge države članice pod jednakim uslovima kao i njezini građani počinju i obavljaju određenu delatnost te osnivaju i vode preduzeća i društva. Pri tome su mišljena društva ili preduzeća, osnovana prema građanskom ili privrednom pravu, »uključivo zadruga«, i druga pravna lica javnog ili privatnog prava, sa izuzetkom neprofitnih. Osim toga, zadruga i druga pravna lica sa sedištem, glavnom upravom ili krajem poslovanja u Zajednici i sama uživaju pravo osnivanja shodno propisima koji važe za građane država članica (član 48. Ugovora).

Pravni položaj privrednih subjekata na jedinstvenom odnosno unutrašnjem tržištu Evropske zajednice, međutim, uglavnom se temelji nacionalnim propisima pojedinih država članica. Radi nesmetanog delovanja zajedničkog tržišta Evropska zajednica, s jedne strane, već četiri decenije usklađuje korporacijsko pravo država članica različitim harmonizacionim mera-

⁴⁵ V. pročišćeni tekst Ugovora o Evropskoj uniji i Ugovora o osnivanju Evropske zajednice, objavljen u Službenom listu Evropske unije br. C 321E od 29. decembra 2006. godine. Prema Lisabonskom ugovoru, koji još nije stupio na snagu pa se stoga u ovom članku ne uzima u obzir, Ugovor o osnivanju Evropske zajednice se preimenuje u Ugovor o delovanju Evropske unije (vidi Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007, Službeni list Evropske unije br. C 306, 17. 12. 2007).

ma (direktivama⁴⁶). Harmonizacija prava društava u Evropskoj zajednici uglavnom se odnosi na kapitalna društva, pa su zadruge koje se osnivaju i deluju prema propisima pojedinih država članica, ovim procesom bile tangirane, barem dosad, skoro isključivo indirektno, ukoliko se neka rešenja iz direktiva prema odluci pojedine države članice proširuju na širi krug pravnih subjekata, pa time i na zadruge uopšte ili barem u pojedinačnoj delatnosti (na primer zadruge kao kreditne institucije).

Sa druge strane, sredinom osamdesetih godina prošlog veka Evropska zajednica počela je uvoditi i neke nadnacionalne pravno organizacijske oblike koje neposredno regulišu komunitarno pravo (uredbe), počev sa Evropskim ekonomskim interesnim udruženjem (Uredba 2137/1985⁴⁷), nastavljajući sa Evropskom društvom (Uredba 2157/2001/EZ⁴⁸) i Evropskom zadrugom (Uredba 1435/2003/EZ⁴⁹).

Zaključivanjem Sporazuma o Evropskom privrednom prostoru 1992. godine Evropska zajednica, države njezine članice i neke države članice EFTE (sada Islandija, Liechtenstein i Norveška⁵⁰) uspostavile su tzv. Evropski privredni prostor, u kojem se slobodno kreću roba, lica, usluge i kapital, a obezbeđuju neiskrivljena konkurencija i saradnja na ostalim područjima.⁵¹ U sklopu osnovnih sloboda zahvaćeno je i pravo osnivanja gde se izričito – slično kao u osnivačkom ugovoru EZ – spominju i zadruge.⁵²

⁴⁶ Prva harmonizacijska direktiva na području prava društava bila je donesena 1968. godine (Direktiva br. 68/151/EEZ, Službeni list Evropskih zajednica, br. L 65, 14. 3. 1968, str. 8–12).

⁴⁷ Uredba Veća (EEZ) br. 2137/85 od 25. jula 1985 o Evropskom ekonomskom interesnom udruženju (EEIZ), Sl. l. Evropskih zajednica, br. L 199, 31. 7. 1985, str. 1–9.

⁴⁸ Uredba Veća (EZ) br. 2157/2001 od 8. oktobra 2001 o statutu evropskog društva (SE), Sl. l. Evropskih zajednica, br. L 294, 10.11.2001, str. 1–21.

⁴⁹ Uredba Veća (ES) št. 1435/2003 od 22. jula 2003 o statutu evropske zadruge (SCE), Sl. l. Evropske unije, br. L 207, 18.8.2003, str. 1–24

⁵⁰ Ugovor je potpisalo sedam država članica Evropskog udruženja za slobodnu trgovinu (EFTA): Austrija, Finska, Islandija, Liechtenstein, Švedska, Švica. Dok Švica nije ratifikovala sporazum, Austrija, Finska i Švedska 1995. godine stupile su u članstvo Evropske unije.

⁵¹ Sporazum o Evropskom ekonomskom prostoru, Službeni list Evropskih zajednica, br. L 1, 3. 1. 1994, član 1.

⁵² Ibidem, član 34. st. 2.

Opšti pravni položaj zadruga koje su kao poseban pravni oblik priznate u svim državama članicama Evropske unije spada u zakonodavno nadležnost pojedinih država članica, pri čemu se uređenja dosta razlikuju jer zadržno pravo nije bilo, slično kao pravo kapitalskih društava, zahvaćeno procesom harmonizacije prava društava.

Pravni sistemi u okviru Evropskog privrednog prostora se razlikuju već u načelnom odnosu prema zadrugarstvu. Neke države članice Evropske unije spominju unapređivanje zadruga čak i u svojim ustavima (tako ustavi Bugarske⁵³, Grčke⁵⁴, Italije⁵⁵, Mađarske⁵⁶, Malte⁵⁷, Portugalske⁵⁸, Španije⁵⁹), dok ustavi drugih država posebno ne spominju zadruge. Među pojedinim evropskim državama postoje znatne razlike u pogledu korporacijskog uređenja zadruga pa i podsticajnih mera na području zadrugarstva. Različite podsticajne mere na području poreske, i druge privredne politike za zadruge u pojedinim državama nadovezuju se na različite značajke zadržnog or-

⁵³ U čl. 19. st. 4. kojim se uređuje privredna aktivnost, Ustav Republike Bugarske predviđa da se zakonom utvrđuju povoljni uslovi za osnivanje zadruga i drugih oblika udruženja građana i korporacija za postizanje privrednog i socijalnog blagostanja.

⁵⁴ U odredbama o pravu na udruživanje, Ustav Grčke obezbeđuje samoupravu seoskih i gradskih zadruga u skladu sa zakonom i statutima zadruga, pri čemu zadruge stoje pod zaštitom i nadzorom države koja je dužna da se brine o njihovom razvoju. Grčki ustav predviđa i obavezne zadruge koje obavljaju delatnosti u javnom interesu i moraju obezbediti ravnopravan tretma članova (član 12. st. 4. i 5.).

⁵⁵ Prema Ustavu Republike Italije, država priznaje socijalnu funkciju zadruga za uzajamnu korist bez privatnih špekulativnih ciljeva. Zakon odgovarajućim merama unapređuje i podstiče razvoj zadruga i odgovarajućim nadzorom obezbeđuje njihov značaj i ciljeve (član 45. st. 1.).

⁵⁶ Ustav Republike Mađarske sadrži odredbu prema kojoj država podupira zadruge koje se temelje na dobrovoljnom održivanju i priznaje njihovu avtonomiju (član 12. st. 1.).

⁵⁷ Ustav Republike Malte u Deklaraciji principa sadrži i načelo o podsticanju zadruga (»encouragement of cooperatives«), prema kojem država priznaje socijalnu funkciju zadruga i podstiče njihov razvoj (član 20.).

⁵⁸ Prema Ustavu Republike Portugalske, država podstiče i podupire osnivanje i delatnost zadruga, dok zakon utvrđuje poreske i finansijske povlastice kao i pogodnosti za sticanje kredita i stručne pomoći (član 86. st. 1. i 2.).

⁵⁹ Ustav Kraljevine Španije određuje da javne vlasti odgovarajućim zakonodavstvom efikasno podstiču različite oblike učešća u preduzećima i olakšavaju delatnost zadržnih preduzeća, dok se istovremeno olakšava dostup radnika do svojine nad proizvodnim sredstvima (član 129. st. 2.).

ganiziranja i poslovanja, od pretežnog poslovanja zadruge sa članovima, ograničene naknade za uplaćeni kapital, deobe dela dobiti među članove na osnovi njihove saradnje sa zadrugom, obrazovanja nedeljivih rezervi i/ili jednakih glasačkih prava članova.⁶⁰

Odnos Evropske zajednice prema zadrugarstvu uslovljen je ograničenim nadležnostima ove integracije.

Tako je Evropska zajednica direktivom propisala uslove za početak rada i delatnost kreditnih institucija gde se izričito navodi mogućnost da se kreditna institucija osniva kao zadruga⁶¹, ali se njezinim propisima ne regulišu delatnost zadružnih banaka i njihova funkcija u snabdevanju zadruga povoljnim kreditima, jer to pitanje spada u nadležnost pojedinih država članica od kojih su neke zaista posebnim propisima utvrdile položaj zadružnih banaka.⁶²

Sa druge strane, Evropska zajednica neposredno primenljivim odredbama u osnivačkom Ugovoru obezbeđuje zaštitu konkurencije od nedopušte-

⁶⁰ U Italiji, na primer, poreske i druge olakšice mogu ostvariti tzv. zadruge sa pretežnom uzajamnošću (»cooperative a mutualità prevalente«), a ne sve zadruge. Zadruge sa pretežnom uzajamnošću su zadruge koje (1) obavljaju svoju delatnost pretežno sa svojim članovima kao potrošačima, korisnicima ili dobavljačima dobara i usluga zadruge odnosno radnicima (što se mora odraziti i u njihovim računovodskim iskazima), a pored toga moraju ove zadruge u svojim statutima: (2) ograničiti dividendu na najveću kamatnu stopu poštanskih vrednosnih bonova, (3) ograničiti stopu naknade za finansijske instrumente koje upisuju članovi, na postotak koji je za najviše dve postotni tački viši od najviše stope za dividende, (4) zabraniti deobu rezervi među članove, i (5) predvideti prenos čitave imovine koja ostaje po naplati verovnika i isplaćanju udela u slučaju prestanka zadruge na uzajamne fondove za unapređivanje i razvoj zadrugarstva (Codice civile, član 2514.).

U Belgiji je propisan povoljniji poreski tretman zadruge koje ispunjavaju sledeće uslove: (1) da su otvorene za pristup novih članova, (2) da njihovi članovi imaju jednako glasačko pravo (sa izuzecima koje iscrpno uređuje zakon), (3) da njihova skupština bira upravni i nadzorni organ ili barem ima pravo da ne prihvati izbor članova koje je izabralo treće lice, (4) da dele višak među članove na osnovi saradnje članova sa zadrugom i (5) da priznavaju ograničene kamate na uplaćeni kapital (Loi du 20 juillet 1955, portant institution du Conseil national de la Coopération, M. B., 10. 8. 1955).

⁶¹ Direktiva br. 2006/48/EZ Evropskog parlamenta i Veća od 14. juna 2006 o početku obavljanja i obavljanju delatnosti kreditnih institucija, Službeni list Evropske unije L 177, 30.6.2006, članovi 57. i 64.

⁶² Vidi, na primer za Francusku: Code monétaire et financier, art. L. 512-47 et s. et R. 512-18; a za Nemačku: DG Bank-Umwandlungsgesetz vom 13. August 1998 (BGBl. I S. 2102), zuletzt geändert durch Artikel 9 des Gesetzes vom 22. Mai 2005 (BGBl. I S. 1373).

nog ograničavanja bilo sa strane pojedinih preduzeća bilo sa strane pojedinih država članica. U pravu konkurencije pojmom preduzeća obuhvaćene su i zadruge.⁶³ Što se tiče ograničavanja konkurencije sa strane preduzeća, sa zajedničkim tržištem smatraju se nekompatibilnim svi sporazumi između preduzeća, odluke udruženja preduzeća i zajedničke prakse koje mogu uticati na trgovinu između država članica i koje, kao svoj cilj ili efekat, imaju sprečavanje, ograničavanje ili remećenje konkurencije unutar zajedničkog tržišta (član 81. st. 1. Ugovora o osnivanju EZ). Pri tome važe neke posebnosti za poljoprivredu. Prema članu 36. st. 1. osnivačkog Ugovora, odredbe tog ugovora o pravilima konkurencije primenjuju se na proizvodnju i trgovinu poljoprivrednim proizvodima samo u onom opsegu koji utvrđuje Veće na osnovi odredbi o zajedničkoj poljoprivrednoj politici. Međutim, Uredbom br. 1184/2006/EZ o primeni nekih pravila konkurencije u proizvodnji i trgovini poljoprivrednim proizvodima⁶⁴ propisano je da se pravila o konkurenciji iz članova 81. do 86. osnivačkog Ugovora primenjuju na sve sporazume, odluke i zajedničke prakse koji se odnose na proizvodnju i trgovinu poljoprivrednim proizvodima. Izuzetno, zabrana ograničavanja konkurencije sporazumima, odlukama poduzetničkih udruženja i zajedničke prakse poduzeća ne primenjuje se na sporazume, zaključke i zajedničke prakse: 1) koji su sastavni deo nacionalnog uređenja tržišta, 2) koji su nužni za postizanje ciljeva zajedničke poljoprivredne politike ili 3) koji se, bez obaveze zaračunavanja zajedničkih cena, odnose na proizvodnju ili prodaju poljoprivrednih proizvoda ili upotrebu zajedničkih objekata za skladištenje, preradu ili preradu proizvoda osim ako Komisija ustanovi da je time isključena konkurencija ili su ugroženi ciljevi zajedničke poljoprivredne politike iz člana 33. Ugovora o osnivanju Evropske zajednice. Poslednji izuzetak je sličan iz-

⁶³ »Co-operatives that carry out economic activities are considered as “undertakings” in the sense of Articles 81, 82 and 86 to 88 of the European Community Treaty (EC). They are therefore subject in full to European competition and state aid rules, and also to the various exemptions, thresholds and *de minimis* rules.« Upor.: izveštaj Komisije o unapređivanju zadruga u Evropi (Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, the European economic and social committee and the Committee of regions, On the promotion of co-operative societies in Europe, Brussels, 23.02.2004, COM(2004)18), objavljen na internetnoj stranici: http://ec.europa.eu/enterprise/entrepreneurship/coop/social-cmaf_agenda/doc/coop-communication-en.pdf (20. 2. 2009)

⁶⁴ Službeni list Evropske unije br. L 214, 4. 8. 2006, str. 7-9.

uzetku iz Capper-Volsteadovog zakona u SAD, iako ne propisuje detaljnijih uslova.

Evropska zajednica nema nadležnosti za neposredno oporezivanje pa stoga posebna rešenja u pogledu zadruga ne mogu biti prihvaćena u poreskom zakonodavstvu na njezinoj razini. U Saopštenju Komisije o primeni pravila za državne pomoći koje se odnose na direktno oporezivanje preduzeća predviđeno je, da diferencijacijski karakter pojedine poreske mere ne znači nužno da se radi o državnoj pomoći. Tako može, između ostalog, priroda poreskog sistema opravdavati rešenje prema kojem zadruge koje čitavu dobit dele među članove, nisu oporezivane na razini zadruga ako se porez od odgovarajuće osnove naplaćuje od članova.⁶⁵

Mnoge države koje su uključene u Evropski ekonomski prostor u svojem zadružnom pravu, naročito u novijim propisima, preuzimaju definiciju zadruga ili se pozivaju ili čak izričito doslovno navode ili pak primenjuju zadružna načela iz Izjave Međunarodnog zadružnog saveza o zadružnoj istovetnosti. Iako neki zakoni definišu zadrugu samo pomoću strukturne karakteristike (promenljiv broj članova i promenljiv iznos kapitala, na primer belgijski Zakonik o društvima ili luksemburški Zakon o trgovinskim društvima), zanimljivo je da i u tim zemljama postoje i posebni propisi koji predviđaju poreske i druge podsticajne mere za zadruge koje uvažavaju određene dodatne zahteve na osnovi zadružnih načela.

Na prvi pogled paradoksalna činjenica je, da su najšire mogućnosti u pogledu sticanja dodatnog kapitala pa i članstva nesaradujućih investitora u zadrugama uvele one evropske države koje inače propisuju najstroža, kvantitativno određena ograničenja u pogledu imovinskih prava koja imaju na osnovi uplaćenih udela (kapitalskog učešća) redoviti, saradujućii članovi, to jest članovi koji koriste usluge zadruga (članovi-korisnici).

Dok prema *francuskom* Zakonu o opštem uređenju zadrugarstva⁶⁶ zadruga ne sme isplaćivati članovima na uplaćani kapital »kamate« prema stopi koji bi bila veća od prosečne stope donosa na obveznice privatnih društva-

⁶⁵ "... it may also be justified by the nature of the tax system that cooperatives which distribute all their profits to their members are not taxed at the level of the cooperative when tax is levied at the level of their members" (Commission Notice on the application of the State aid rules to measures relating to direct business taxation, tč. 25, Službeni list Evropskih zajednica, br. C 384, 10. 12. 1998, str. 3–9).

⁶⁶ Loi n° 47-1775 du 10 septembre 1947 portant statut de la coopération, Journal officiel du 11 septembre 1947.

va i koju objavljuje ministar privrede (član 14.), novela ovog zakona iz 1992. godine⁶⁷ dopustila je zadrugama da su na osnovi izričite statutarne odredbe u članstvo zadruga primljeni ne samo korisnici usluga zadruga, nego i lica koja ne koriste usluge zadruga niti za zadrugu obavljaju rad, a u zadrugu ulažu kapital radi ostvarivanja ciljeva zadruga, pa na osnovi uloženog kapitala i srazmerno visini svog kapitalskog uloga ostvaruju određena upravljačka prava. Dok se statutom utvrđuje najveći deo kapitala koji mogu imati takvi članovi (članovi investitori), zakon sam ograničava postotak glasova članova investitora u ukupnom broju glasova svih članova na najviše 35%, odnosno, ako su članovi investitori druge zadruga, na najviše 45% time da i u tom slučaju članovi investitori koji nisu zadruga ne smeju imati više od 35% glasova (član 3bis). Ista zakonska novela uvela je i mogućnost da zadruga izdaje udele koji članovima donose posebne pogodnosti («*avantages particuliers*», član 11.) odnosno prioritete udele bez prava glasanja, koje inače nastaje ako prioritetni donos nije isplaćen tri godina (član 11.bis).

Italijanski Građanski zakonik (Codice civile, CC) reguliše zadruga prema modelu deoničkog društva a kao bitne karakteristike zadruga navodi uzajamni cilj («*scopo mutualistico*») i promenljiv iznos zadružnog kapitala (član 2511.). Zakonik određuje ne samo najnižu nego i najvišu granicu za kapitalsko učešće pojedinog člana, pri čemu određuje i neke izuzetke od ovog ograničenja (na primer, za pravna lica, za udele na osnovi stvarnih uložaka i sl., član 2525.).

Deoba dobiti zadruga prema italijanskom opštem zadružnom pravu je znatno ograničena, ker mora zadruga najmanje 30% čiste dobiti odvojiti za zakonske rezerve, a pored toga još određeni postotak u uzajamne fondove za unapređivanje i razvoj zadrugarstva (član 2545. quater italijanskog CC).

Šire mogućnosti za povećavanje zadružnog kapitala u italijanskom pravu prvi put otvorio je Zakon br. 59 iz 1992. godine⁶⁸ koji je uveo institut potpornog člana («*socio sovventore*») i zadružne participacijske deonice («*azi-
oni di partecipazione cooperativa*»).

Potporni član odnosno imalac zadružne participacijske deonice može u skladu sa statutom zadruga primati deo dobiti prema stopi koja je za 2 od-

⁶⁷ Loi no 92-643 du 13 juillet 1992 relative à la modernisation des entreprises coopératives, Journal officiel n° 162 du 14 juillet 1992.

⁶⁸ Legge 31 gennaio 1992, n. 59, Nuove norme in materia di società cooperative, Gazzetta Ufficiale n. 31, 7 febbraio 1992, S. O.

stotne tačke veća od najveće dopustive stope za dividende koje zadruga sme isplaćivati redovnim članovima (članovima-korisnicima). Pojedini potporni član može imati najviše pet glasova, dok svi potporni članovi mogu imati najviše jednu trećinu glasova na skupštini zadruge.

Nakon reforme italijanskog prava kapitalskih društava i zadruga iz 2003. godine⁶⁹ statut zadruge koja nema više od 20 članova odnosno čija aktiva nije veća od 1 milijuna eura, može predvideti da se za zadrugu shodno primenjuju odredbe o društvu sa ograničenom odgovornošću.

Prema reformi italijanskog zadružnog zakonodavstva iz 2003. godine, svaka zadruga može izdavati finansijske instrumente skladno sa odredbama koje važe za deonička društva, dok se imovinska i upravljačka prava imalaca ovakvih instrumenata utvrđuju statutom zadruge. Pri tome se imovinska prava redovnih članova a ni članova investitora (»soci finanziatori«) ne mogu proširiti na nedeljive rezerve zadruge. Člani investitori mogu imati najviše jednu trećinu glasova koji pripadaju svima prisutnima i zastupanima članovima na skupštini zadruge. Zadruga za koju se shodno primenjuju odredbe o društvu sa ograničenom odgovornošću može izdavati finansijske instrumente bez prava glasanja samo kvalificiranim investitorima (član 2526. CC).

Slične mogućnosti predviđa i *špansko* zadružno zakonodavstvo. Dopustivi okvir za učešće članova investitora postepeno se proširuje: dok je iznos kapitala, obrazovanog udelima članova investitora, prema predhodnom državnom Zakonu o zadrugama iz 1987. godine, smeo iznositi najviše 33 % svote uloga saradujućih članova⁷⁰, prema sada važećem Zakonu o zadrugama iz 1999. godine gornja granica je povećana na 45 % svote svih uloga.⁷¹ Prema prijašnjem zakonu članovi investitori smeli su imati samo 20 % od ukupnog broja glasova saradujućih članova⁷², dok prema sada važećem zakonu oni mogu imati do 30 % od ukupnog broja glasova u organima zadruge.⁷³ Zakon iz 1999. godine uveo je i tzv. mešovite zadruge (»cooperativas

⁶⁹ D. Lgs. 17 gennaio 2003 n. 6: Riforma organica della disciplina delle società di capitali e società cooperative, in attuazione della legge 3 ottobre 2001, n. 366, Gazzetta Ufficiale n. 17 del 22 gennaio 2003 - Supplemento Ordinario n. 8.

⁷⁰ Ley General de Cooperativas 3/1987, de 2 de abril, B. O. E. núm. 84 de 8 de Abril 1987, član 40.

⁷¹ Ley General de Cooperativas, 27/1999, de 16 de julio, B. O. E. num 170 de 17 de Julio de 1999, član 14.

⁷² Ley General de Cooperativas 3/1987, de 2 de abril, član 41.

⁷³ Ley General de Cooperativas, 27/1999, 14. člen.

mixtas») u kojima se obim glasačkog prava članova utvrđuje prema zadružnim načelima za najmanje 51% glasova, dok se za najviše 49% glasova glasačko pravo utvrđuje na osnovi kapitalskog udela (svaki udeo donosi članu jedan glas) time što takvi članski udeli mogu biti prenosivi bez ikakvih ograničenja.⁷⁴

Za sakupljanje dodatnog kapitala u Nemačkoj i Austriji prije uvođenja Evropske zadruge (SCE) zadrugama su preporučivali su izdaju užitničkih prava (»Genussrechte«) odnosno hartija od vrednosti (»Genussscheine«) ili sklapanje ugovora o tihom društvu (»stille Gesellschaft«). Iako na ovoj osnovi mogu ulagati kapital u zadrugu također ona lica koja ne koriste usluge zadruge, ulagači odnosno investitori time ne postaju članovi zadruge, ali mogu imati pravo na deo dobiti, dok po pravilu, ne participiraju na povećanoj vrednosti preduzeća i ne učestvuju u upravljanju zadruge, čak ni u najvažnijim stvarima (osim u tzv. *atipičnom* tihom društvu).⁷⁵

4. Članstvo investitora prema Uredbi br. 1435/2003/EZ i američkom Jedinstvenom zakonu o zadružnim udruženjima sa ograničenim odgovornošću od 2007. godine

4.1. Definicija zadruge, članstvo i kapital

Uredba br. 1435/2003/EZ u definiciju Evropske zadruge (SCE) ne uključuje članstvo investitora nego definiše SCE kao pravno lice sa promenljivim brojem članova i visinom kapitala čiji je glavni cilj zadovoljavanje potreba članova i/ili razvitak njihovih privrednih i/ili društvenih delatnosti, a taj se cilj ostvaruje prvenstveno sklapanjem ugovora članova sa zadrugom o isporuci robe ili izvođenju usluga odnosno radova (član 1.).

Iako je uredba kao akt sekundarnog prava prema članu 249. Ugovora o osnivanju Evropske zajednice⁷⁶ obavezna i neposredno primenljiva u država-

⁷⁴ Ley General de Cooperativas, 27/1999, 107. člen.

⁷⁵ Volker Buethien, Die atypische stille Gesellschaft – ein Weg zu mehr Eigenkapital für eingetragene Genossenschaften?, Heft 27, Eigenverlag des FOG, Wien 2003, str. 14; Holger Klose, Der Zusatzkapital der eingetragenen Genossenschaften, Wandenhoek & Ruprecht, Göttingen 1998, *passim*; Rainer van Husen, Genußrechte, Genußscheine, Partizipationskapital, Gesellschafts-, aufsichts- und steuerrechtliche Aspekte, Verlag Österreich, Wien 1998, str. 124 i 497.

⁷⁶ Vidi Službeni list Evropske unije, br. C 321, 29. 12. 2006, str. 1.

ma članicama, Uredba br. 1435/2003/EZ ne uređuje iscrpno SCE pa u pogledu više pitanja upućuje na pravo države na čiji se teritoriji nalazi sedište SCE.

Tako je, na primer, mogućnost članstva investitora u Uredbi br. 1435/2003/EZ regulisana samo načelno, jer je članstvo investitora u SCE dopušteno uz dva uslova: (1) ako država članica na ozemlju čije evropska zadruga ima svoje sedište, uopšte dozvoljava članstvo investitora, i (2) ako je članstvo investitora predviđeno i u statutu SCE. Prijem investitora u članstvo SCE prema Uredbi br. 1435/2003/EZ oteženo je još odredbom prema kojoj takvo članstvo mora odobriti skupština ili drugi organ koji je prema odluci skupštine ili prema statutu zadruge ovlašten odobriti prijem (član 14(1)(2)).

Time se je u samoj Uredbi br. 1435/2003/EZ odrazilo razilaženje u stanovištima različitih država prema članstvu investitora u zadruzi. Dok one države članice koje su već uvele članstvo investitora u svoje nacionalno zadružno zakonodavstvo, smatraju ovaj institut neophodnim i za SCE, u nekim drugim državama su snažno prisutna ili čak prevladavaju stajališta koja u tom institutu nešto što je teško spojivo ili čak nespojivo sa suštinom zadruge (više o tome u 5. odeljku).

Procesi zbližavanja zadružnog prava uvođenjem novih instituta odnosno organizacijskih modela u zadružno pravo teku i u Sjedinjenim američkim državama. Nakon što su pojedine države donele zakone o zadrugama sa članstvom korisnika (»patrons«) i investitora – nekorisnika (»nonpatrons«), godine 2003. Komisija za jedinstveno pravo (»Uniform Law Commission«) koju sastavljaju pravni stručnjaci iz zakonodajne, izvršne i sudske oblasti, advokatske prakse i obrazovnih institucija, pokrenula je postupak da se pripremi Jedinstveni zakon o zadružnim udruženjima sa ograničenom odgovornošću koji bi mogao poslužiti pojedinim državama kao model odnosno uzorak da se nove mogućnosti financiranja zadruga putem članstva investitora regulišu što kvalitetnije i jedinstveno. Rad na tom projektu bio je završen 2. augusta 2007, kada je pomenuta komisija u Pasadeni (Kalifornija) na svom 116. godišnjem zasedanju donela Jedinstveni zakon o zadružnim udruženjima sa ograničenom odgovornošću (u daljem tekstu: Jedinstveni zakon) kao model (uzorak) kojim se mogu poslužiti pojedine države SAD kod pripreme propisa o zadrugama sa članovima investitorima.⁷⁷

⁷⁷ Uniform Law Commission, New State Law Now Available on Limited Cooperatives, 2 August 2007, <http://www.nccusl.org/Update/DesktopModules/NewsDisplay.aspx?ItemID=186>. (20. 2. 2009)

Američki Jedinstveni zakon definiše zadrugu kao autonomno udruženje lica, koja su se povezala radi ostvarivanja uzajamnih koristi na osnovi sopstvenog poduzeća koje pretežno nadziraju. Već u definiciji zakon naglašava da udruženje može kombinisati, s jedne strane, načelo istovetnosti članova, u čiju je korist osnovano (članovi su nosioci vlasništva i financiranja te primaoci koristi), i sa druge strane, odvojena ulaganja na osnovi kojih članovi-investitori mogu sticati donos od kapitala i učestvovati u upravljanju (član 104.). Prema tom zakonu, zadruga može, dakle, imati dve kategorije članova: pored članova korisnika (»patron members«) koji imaju finansijska i upravljačka prava te pravo ili obvezu poslovno saradivati sa zadrugom, statut zadruga može predvideti i članove investitore (»nonpatron members«) koji uplaćuju doprinos (imovinsku korist) u zadrugu i na toj osnovi ostvaruju finansijska i upravljačka prava, ali nemaju ni pravo ni obavezu poslovno saradivati sa zadrugom (član 501.).

Jedinstveni zakon uslovljava članstvo investitora samo odgovarajućom odredbom u osnovnim unutrašnjim aktima (»organic rules«) zadruga.

Dopustivost članstva investitora u SCE povezana je i sa naglašenijem značajem kapitala u SCE. U tom pogledu su rešenja pojedinih zadružnih zakonodavstava država članica EU različita iako se može reći da zadružni zakoni u većini država članica za osnivanje zadruga (osim u nekim sektorima, na primer u bankarstvu i osiguranju) ne propisuju minimalan iznos osnovnog kapitala.

U pojedinim državama Evropskog ekonomskog prostora dopušteno je osnivanje zadruga a da propisi ne zahtevaju ni osnovni kapital u najnižem iznosu ni neograničeno jamstvo članova za obveze zadruga (na primer, Austrija, Nemačka, Nizozemska). Neke druge države članice Evropske unije alternativno propisuju da mora zadruga u svojim pravilima utvrditi ili neograničenu odgovornost članova za obaveze ili obezbediti osnovni kapital iz udela u određenom najmanjem iznosu iznad kojeg se visina može menjati primanjem novih članova ili istupanjem postojećih članova. Tako belgijsko pravo za zadruga s ograničenom odgovornošću propisuje tzv. fiksni deo osnovnog kapitala u minimalnom iznosu, određenom statutom, dok prema zakonu taj iznos ne sme biti niži od 18.550 EUR (tzv. stalni deo, »part fixe«), dok se iznad iznosa stalnog dela visina osnovnog kapitala slobodno menja primanjem ili istupanjem članova (»part variable«).⁷⁸ Slično rešenje

⁷⁸ Code des sociétés, član 390.

usvaja estonski Zakon o ekonomskim udruženjima prema kojem se osnivaju zadruge u toj zemlji: zadruga mora obezbediti ili odgovornost članova za obveze zadruge u neograničenom obimu ili najmanje do visine 40.000 estonskih kruna ili pak osnovni kapital iz udela najmanje u istom iznosu.⁷⁹ Francusko zadružno pravo zabranjuje smanjivanje osnovnog kapitala zadruge ispod određenog postotka od najvišeg iznosa koji je zadruga dostigla nakon osnivanja zadruge⁸⁰. Španski državni Zakon o zadrugama nalaže zadruzi da u svom statutu utvrdi minimalni iznos osnovnog kapitala.⁸¹ Češki odnosno slovački Trgovinski zakonik propisuje da mora zadruga imati registrovani osnovni kapital (češko: »zapisovaný základní kapitál«) u iznosu od najmanje 50.000 kruna.⁸²

Osnovni kapital SCE je podeljen na udele. On je promenljiv samo nad određenim minimalnim iznosom. Uredba br. 1435/2003/EZ zabranjuje SCE, da se isplatama bivšim članovima ili njihovim naslednicima nakon prestanka članstva kapital, koji sastavljaju udeli, smanji ispod iznosa, koji je određen u statutu a ne sme biti niži od 30.000 eura. Pošto je institut najnižeg iznosa kapitala u korporacijskom pravu evropskih država i Evropske unije karakterističan za deonička i druga, tzv. kapitalna društva, a ne za zadruge, Uredba br. 1435/2003/EZ u tom pogledu snažno približava SCE modelu deoničkog društva.

Američki Jedinstveni zakon ne utvrđuje minimalan iznos kapitala zadruge, nego propisuje, da svaki član ulaže u zadrugu doprinos (»contribution«) koji može sastojati u bilo kojim imovinskim koristima ako statut zadruge ne predviđa drukčije, te generalno zabranjuje zadruzi da vrši plaćanja ili prenosi imovinu na članove ako bi takva raspodela imala za posledicu nemogućnost zadruge da podmiruje dospele obveze u toku redovnog poslovanja (nelikvidnost) ili smanjenje vrednosti imovine pod iznos obveza (prezaduženost). Međutim, raspodela imovine nije zabranjena ako se radi razumnoj naknadi koja zadruga isplaćuje članovima za dobavljene proizvode ili obavljene usluge (članovi 901. do 907.).

⁷⁹ Commercial Associations Act, Passed 19 December 2001, § 1.

⁸⁰ Loi n°47-1775 du 10 septembre 1947, član 13.

⁸¹ Ley 27/1999, de 16 de julio, de Cooperativas, član 11.

⁸² Obchodní zákoník, Zákon č. 513/1991 Sb., § 223.

Treba napomenuti da se i u Europskoj zajednici vodi rasprava o mogućim alternativama koje bi mogle efikasno zameniti institut minimalnog kapitala u kapitalnim društvima.⁸³

Kako u pogledu uvođenja članstva investitora, tako i u pogledu njihovih imovinskih i upravljačkih prava Uredba 1435/2003/EZ upućuje ne samo na statut SCE, nego i na propise države članice i stoga reguliše položaj članova investitora parcijalno.

Pre svega, Uredba br. 1435/2003/EZ koncentriše se na regulisanje upravljačkog uticaja članova investitora u zadruzi, dok detaljnije regulisanje imovinskih prava članova uopšte (ne samo članova korisnika i članova investitora) prepušta propisima države članice i statutu zadruge.

⁸³ Upor. tč. 19. i 20. iz Saopštenja Komisije Veću i Evropskom parlamentu o modernizaciji korporacijskog prava i poboljšanju upravljanja u Evropskoj uniji (Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - Modernising Company Law and Enhancing Corporate Governance in the European Union - A Plan to Move Forward (COM/2003/0284 final)): »The High Level Group further suggested that adequate protection of shareholders and creditors might be achieved, possibly even more effectively, with the introduction at a later stage of an alternative regime which would not be based on the concept of legal capital. This alternative regime, whose main lines are briefly outlined by the Group [20], could be offered as an option to Member States who should be able to freely decide to change to the new regime or to retain the Second Directive rules amended as suggested above.

[20] Such an alternative regime would notably be based on the requirement for a solvency test before any payment of dividend or other distribution can be made.

The Commission considers that, before deciding to introduce an alternative regime which would fundamentally depart from the capital maintenance regime currently organised by the Second Directive, further work is needed as to both the exact characteristics of a possible alternative regime and its ability to achieve an effective protection of shareholders and third parties. A study into the feasibility of an alternative to the capital maintenance regime will be launched by the Commission in the medium term. The study will have to identify in particular the exact benefits that an alternative regime would offer in comparison with the Second Directive rules amended in the short term.”

Studija koju je januara 2008 završilo međunarodno revizijsko poduzeće KPMG, pokazala je da troškovi povezani sa pravilima o minimalnom iznosu osnovnog kapitala i njegovom održavanju ne predstavljaju nesrazmernu prepreku za raspodelu dividenda (v. KPMG, Feasibility study on an alternative to the capital maintenance regime established by the Second Company Law Directive 77/91/EEC of 13 December 1976 and an examination of the impact on profit distribution of the new EU accounting regime; Position of DG Internal Market and Services, Results of the external study on the feasibility of an alternative to the Capital Maintenance Regime of the Second Company Law Directive and the impact of the adoption of IFRS on profit distribution, oboje dostupno na: http://ec.europa.eu/internal_market/company/capital/index_en.htm, 20. 2. 2009)

4.2. Imovinska prava članova investitora

Prema Uredbi br. 1435/2003/EZ primena viška uređuje se statutom SCE ali se pri tome primenjuju i prisilne odredbe nacionalnog zadružnog prava države prema sedištu SCE (član 65(1)).

Neke kogentne odredbe u tom pogledu sadrži i sama Uredba br. 1435/2003/EZ. Kao kogentnu odredbu u pogledu upotrebe viška smatraju pravilo prema kojem treba višak najprije upotrebiti za pokriće prenesenog gubitka i za obrazovanje obavezne rezerve (članovi 65. in 67. Uredbe br. 1435/2003/EZ).⁸⁴ Prema isto tako kogentnoj odredbi SCE mora, nakon pokrića eventualnog prenesenog gubitka, najmanje 15% viška iz prošle godine odvesti za obrazovanje zakonskih rezervi sve dok ove rezerve ne postiču najniži iznos kapitala zadruge (član 65. st. 1. Uredbe br. 1435/2003/EZ).

Prema Uredbi br. 1435/2003/EZ, isplata »dividendi« članovima srazmerno njihovoj saradnji sa zadrugom zavisi od fakultativne odredbe u statutu zadruge. Suštinski se ne radi o dividendama u smislu naknade za uplaćeni osnovni kapital, nego o ristornu – povraćaju dela iznosa koje su plaćali članovi u nabavnim zadrugama i doplatama zadruge pored iznosa koje je prodajna zadruge već naplatila svojim članovima (dok se u engleskom originalu upotrebljava termin: »dividends«, francuski i nemački original našli su više odgovarajući izraz: »ristourne« odnosno »Rückvergütung«, što označava ristorno, član 66. Uredbe br. 1435/2003/EZ). Naravno da se na taj način višak može deliti samo med saradjuće članove (članove korisnike), a ne među članove investitore. Pri tome Uredba br. 1435/2003/EZ ne određuje izričito da li se može deliti čitav višak ili pak samo onaj deo koji proizilazi iz poslovanja zadruge sa njezinim članovima (ako zadruge posluje također sa nečlanovima). Neki autori zastupaju stanovište da se sme kao ristorno upotrebiti samo onaj deo viška koji je postignut u poslovanju zadruge sa članovima.⁸⁵ Podela ristorna predhodi podeli preostanka viška. Ovo se može videti iz izričite odredbe člana 67(1) Uredbe br. 1435/2003/EZ prema kojoj se

⁸⁴ Emanuele Cusa, Die Verwendung des Betriebsergebnisses, u: Europäische Genossenschaft, Handbuch, Nomos Baden-Baden 2004, str. 134.

⁸⁵ Emanuele Cusa zastupa stanovište, da treba pojam ristorna razlagati u smislu običajnog zadružnog prava koji prema Uredbi br. 1435/2003/EZ inače nije pravni izvor za SCE, nego je zakonodavac na osnovi korporacijskih i poreskih pravila u brojnim evropskim državama smatrao ristornom samo onaj deo viška koji proizilazi iz poslovanja sa članovima (ibidem, str. 138).

može među članove deliti višak smanjen za iznose, potrebne za pokriće prenesenog gubitka, izdvajanja u zakonske rezerve i iznose eventualnih dividendi, a povećan za svote, koje se crpaju iz rezervi. Skupština SCE može tako obrazovani višak preneti u sledeću godinu, nameniti za zakonske i obvezne rezerve ili za naknadu za osnovni kapital i slični kapital (»quasi equity«, član 67. st. 2. Uredbe br. 1435/2003/EZ). Pri tome se postavlja pitanje da li deoba na osnovi kapitala može biti neograničena.⁸⁶

Uredba br. 1435/2003/EZ uopšte ne reguliše odnos, u kojem smeju u višku SCE učestvovati članovi korisnici i članovi investitori. Ovo se pitanje može urediti propisima države članice u pogledu primene viška (član 65. st. 1.) ili pak statutom SCE koji može predvideti više razreda udela koji mogu davati različita prava u pogledu podele dobiti (član 4. st. 1.) odnosno različita prava i obveze pojedinih kategorija članova (član 5. st. 4.).

Sa druge strane, američki Jedinstveni zakon utvrđuje detaljnija merila za deobu dela dobiti 1. među saradujuće članove i članove investitore, 2. među saradujuće članove i 3. među članove investitore.

Prema Jedinstvenom zakonu čitava dobit i gubitak raspoređuju se na članove korisnike ako pravila zadruge ne određuju drukčije. Pravila zadruge mogu predvideti da se dobit upotrebi za deobu među članove i među lica koja nisu članovi ali saraduju sa zadrugom, za prenos na nenominiran račun ili za kombinaciju više spomenutih namena. Ali to ne znači da zadruga sasvim slobodno raspoređuje dobit odnosno pokriva gubitak. Ako ima zadruga članove investitore, pravila ne smeju udeo saradujućih članova u dobiti sniziti na manje od 50%. Međutim, Jedinstveni zakon precizira ovu odredbu time da se u dobit ne računavaju iznosi koji su bili ili će biti isplaćeni članovima korisnicima na osnovi ugovora o dobavi robe i usluga, dok se sa druge strane u udeo dobiti koji pripada članovima investorima isto tako ne računavaju iznosi koji su članovi investitori primili ili će primiti kao fiksno utvrđeni prinos na njihova ulaganja. Poslednja odredba znači da se može većtom kombinacijom visokih fiksnih donosa i maksimalno dopustivog učešća članova investitora u dobiti znatno povećati udeo članova investitora u finansijskim rezultatima zadruge i smanjiti dobit koja se može podeliti med članove.

⁸⁶ Emanuele Cusa smatra da bi morala naknada za uplaćeni kapital biti ograničena jer to proizilazi iz načela pravedne podele viška navedenog u sedmoj tački preambule ka Uredbi br. 1435/2003/EZ (ibidem, str. 164).

Jedinstveni zakon dopušta da se poslovni višak ili gubitak u celosti ili delomično deli s obzirom na različita troškovna mesta ili razrede članstva odnosno s obzirom na razred, funkciju, odelenje, region, doprinos saradujućih članova ili »na drug pravedan način« (član 904.).

Deo dobiti koji pripada članovima korisnicima prema američkom Jedinstvenom zakonu deli se među članove korisnike srazmerno učešću pojedinog člana korisnika u saradnji svih članova korisnika sa zadrugom u vremenskom razdoblju za koje se deli dobit. Međutim, deo dobiti za članove investitore deli se među članove investitore srazmerno odnosu između doprinosa pojedinog člana investitora i svote doprinosa svih članova investitora. Prije podele dobiti upravni odbor može odvojiti deo za kapitalne rezerve i druge rezerve (za investicije, obrazovanje, usposobljavanje i obveštavanje o zadružnim principima, odgovornost zadruge zajednici i za razvoj, član 904.).

4.3. Upravljačka prava članova investitora

Kao upravljačka prava članova SCE, Uredba br. 1435/2003/EZ navodi pravo do učešća, rasprave i glasanja na skupštini (član 58.) pa i pravo do sticanja informacija na skupštini koje se može ograničiti radi sprečavanja ozbiljne štete SCE ili nespojivosti raskrića sa obavezom poverljivosti (član 60.).

Slična upravljačka prava propisuje i Jedinstveni zakon koji pravo zadružnog člana na informacije reguliše s obzirom na vrstu materijala čiji pregled mora omogućiti zadruga (član 405.), dok se skupština zadruge može održati na sednici ili pomoću bilo kojeg sredstva za komunikaciju ako svi članovi koji učestvuju na skupštini mogu komunicirati svak sa svakim (član 406.).

U pogledu upravljačkih prava zanimljivo je usporediti odredbe koje u Uredbi br. 1435/2003/EZ odnosno Jedinstvenom zakonu regulišu obim glasačkog prava i način donošenja odluka na skupštini zadruge.

Uredba br. 1435/2003/EZ polazi od načela jednakog glasačkog prava svih članova te dopušta izuzetke od ovog načela samo u usko određenim granicama a neograničeno samo za usko utvrđeni krug zadruge.

Opšti uslov da SCE može statutom uvesti različiti obim glasačkog prava je da je različit broj glasova koji imaju pojedini članovi zadruge dopušten i pravom države članice gde SCE ima svoje sedište.

Ako pravo države članice prema sedištu SCE dozvoljava različiti obim glasačkog prava s obzirom na učešće člana u delatnosti zadruge a ne u ka-

pitalskom ulaganju, član može imati najviše pet odnosno 30 % svih glasova, zavisno od toga koje je ograničenje niže.

U SCE koje se bave bankarskim i osiguravajućim poslovima, statut može, skladno sa pravom države članice gde se nalazi sedište SCE, predvideti broj glasova koji se utvrđuje prema učešću članova u delatnosti zadruge, uključivo prema kapitalskom udelu, ali pri tome nijedan član ne sme imati više od pet glasova odnosno 20 % od svih glasova, zavisno od toga čije je ograničenje niže.

Samo ako članstvo SCE sačinjavaju pretežno druge zadruge, Uredba br. 1435/2003/EZ dopušta neograničen izuzetak od jednakog glasačkog prava, ali također u tom slučaju pod dodatnim (opštim) uslovom da pravo države članice dopušta takvo diferencijaciju glasačkih prava članova (član 59. Uredbe br. 1435/2003/EZ).

Uz ova opšta ograničenja Uredba br. 1435/2003/EZ posebno ograničava ukupnu glasačku snagu članova investitora na 25%: članovi investitori, ako imaju glasačko pravo, ne mogu imati više od 25% od svih glasačkih prava (član 59. st. 3.).

Skupština SCE donosi odluke većinom važećih glasova prisutnih i zastupanih članova. Uredba ne postavlja posebnih zahteva u pogledu odnosa između glasova koje su za ili protiv pojedine odluke odali članovi korisnici odnosno članovi investitori, ali nalaže nalaže statutu SCE da utvrdi posebne zahteve u pogledu kvoruma članova koji nisu članovi investitori dozvoljavajući državama članicama da propišu minimalnu razinu u pogledu takvog kvoruma za one SCE koje imaju sedište na njihovom ozemlju (član 61.). Očito je ova odredba o posebnom kvorumu propisana sa ciljem da članovi investitori ne bi mogli preglasati članove korisnike (jer je najveći broj glasova članova investitora utvrđen s obzirom na broj glasova svih, a ne s obzirom na mogući manji broj na skupštini stvarno prisutnih i zastupanih članova), iako takav cilj ove odredbe nije izričito naveden.⁸⁷

Američki Jedinostveni zakon sadrži fleksibilnije norme. Tako je uslov kvoruma ispunjen s obzirom na bilo koji broj prisutnih članova pa čak i ako je prisutan samo jedan član, ako pravilima zadruge nije utvrđeno drukčije (član 410.).

⁸⁷ U tom smislu i Volker Beuthien, *Genossenschaftsgesetz mit Umwandlungs- und Kartellrecht sowie Statut der Europäischen Genossenschaft*, C. H. Beck, München 2004, str. 1292.

Američki Jedinostveni zakon predviđa, da ima svaki sarađujući član zadruga jedan glas ako pravila zadruga ne predviđaju veći broj glasova pri čemu se može različit broj glasova rasporediti također među različite jedinice zadruga ili razrede odnosno na osnovi njihovih kombinacija (član 411.). Broj glasova koji pripada pojedinim članovima, međutim, može se utvrditi na osnovi jednog ili kombinacijom više od četiri merila koja propisuje zakon: (1) načelo jednakog glasačkog prava (jedan član, jedan glas), (2) obim saradnje člana sa zadrugom, (3) učešće člana u kapitalu zadruga i (4) broj članova korisnika u zadruzi koja je član korisnik zadruga.

Svaki član investitor ima jedan glas ako unutrašnja pravila zadruga ne predviđaju drukčije što znači ne samo da članovi investitori smeju imati svak po više glasova nego i to da članovi investitori uopšte ne moraju imati pravo glasa (član 413.).

Američki Jedinostveni zakon ne diferencira kvoruma s obzirom na kategoriju članstva, ali daje posebnu težinu sarađujućim članovima pravilom (1) da ukupna glasačka snaga (ukupan broj glasova) koju imaju sarađujući članovi ne sme biti manja od većine od ukupne glasačke snage svih članova (sarađujućih članova i članova investitora) kao i (2) da se odluka smatra donešenom ako je za nju odanih većina glasova svih članova i većina glasova od članova korisnika (sistem *dvojne većine*, član 414.). Sistemom dvojne većine sprečava se mogućnost da članovi investitori preglasuju sarađujuće članove.

Uredba br. 1435/2003/EZ dopušta SCE da bira između jednotirnog i dvotirnog sistema upravljanja. U prvom sistemu pored skupštine zadruga deluju još poslovodni i nadzorni organ, dok u drugom sistemu zadruga pored skupštine ima upravni organ (član 36.).

Uredba br. 1435/2003/EZ ne zahteva da mogu biti u poslovodni i nadzorni organ u dvotirnom sistemu odnosno u upravni organ u jednotirnom sistemu birani samo članovi zadruga, nego propisuje samo da članovi investitori mogu zasesti najviše jednu četvrtinu od ukupnog broja sedišta u nadzornom organu (u dvotirnom sistemu, član 39. st. 3.) odnosno upravnom organu (u jednotirnom sistemu, član 42. stav 2.).

Američki Jedinostveni zakon naglašava, da pojedino lice kao član zadruga samim članstvom još ne stiče pravo vodenja poslova nego je to zadatak posebno obrazovanog upravnog odbora u zadruzi. Zadruga koja ne broji manje od triju članova, mora imati upravni odbor (»board of directors«) koji sastavljaju tri ili više lica, dok u slučaju kada zadruga ima manje nego tri

članove, broj upravitelja (directors) ne sme da bude manji od broja članova. Upravitelji vode poslove ili usmeravaju vodenje poslova zadruge te pri tome mogu donositi odluke o poslovnoj politici i postupcima koji nisu u nesaglasnosti sa pravilima zadruge. Upravni odbor podnosi izveštaj o poslovanju zadruge na skupštini zadruge (član 701.).

Američki Jedinštveni zakon postavlja načelo da upravitelj zadruge mora biti član zadruge ili pojedinac, kojeg imenuje član koji nije pojedinac (član koji je pravno lice). Od ovog načela zakon dopušta izuzetke, ali samo u ograničenom obimu (ako ima zadruga dva do četiri upravitelja, samo jedan od njih sme biti nečlan; ako upravni odbor broji od pet do osam upravitelja, samo dva od njih mogu biti nečlanovi, dok je pri većem broju članova u upravnom odboru broj upravitelja nečlanova ograničen na jednu trećinu od ukupnog broja). Drugi upravitelji moraju biti članovi zadruge, od toga većina između članova korisnika zadruge (član 704.).

Pri procenjivanju najboljih koristi zadruge, upravitelji moraju, prema izričitoj odredbi Jedinštenog zakona, uzimati u obzir dugoročne i kratkoročne koristi zadruge i njezinih članova korisnika, a s time u vezi i koristi zaposlenih, potrošača i dobavljača, koristi zajednice, u kojoj zadruga deluje i druge zadružne principe i vrednosti koje se mogu uvažiti u kontekstu odluke (član 720.).

Prema američkom Jedinštvenom zakonu zadruga može imati i vodilne službenike (»officers«) koje imenuje upravni odbor u skladu sa unutrašnjim pravilima zadruge odnosno na način, koji nije suprotan unutrašnjim pravilima zadruge. Slično može na osnovi Uredbe br. 1435/2003/EZ država članica propisati, da je za vodenje tekućih poslova zadruge odgovoran glavni direktor uz iste uslove kao u zadrugama osnovanim prema pravu države članice gde se nalazi sedište SCE (član 37. st. 1. i član 42. st. 2.).

5. Povratni uticaj Uredbe 1435/23003/EZ i Jedinštenog zakona na zadružno pravo pojedinih država i stajališta u teoriji u pogledu članstva investitora u zadruci

Slično, kao što su Uredba br. 1435/2003/EZ i Jedinštveni zakon preuzeli institut pa i pojedine odredbe o članstvu investitora iz prava pojedinih država Evropskog privrednog prostora, odnosno pojedinih država SAD, barem delomična unifikacija odredbi o članstvu investitora povratno utiče i na

nacionalno pravo onih država koje do donošenja spomenute uredbe odnosno jedinstvenog zakona nisu predviđale taj institut.

Iako se u teoriji upozorava da se o takmičenju između različitih sistema korporacijskog prava može raspravljati samo uz značajne rezerve⁸⁸, neke države članice EU koje u svom zadružnom zakonodavstvu prije uvođenja SCE nisu predviđale članstvo investitora dopustile su članstvo investitora u SCE sledeći cilju da obezbede što aktraktivnije uređenje za SCE sa sedištem na njihovom ozemlju. Prema članu 7. Uredbe br. 1435/2003/EZ SCE, naime, može prenesti svoje sedište iz jedne države članice u drugu pa bi uvođenje članstva investitora za SCE sa sedištem u pojedinoj državi moglo odbijati zainteresovana lica od osnivanja SCE u toj državi ili podsticati članove već osnovane SCE da donose odluku o prenosu sedišta SCE u drugu državu koja dopušta članstvo investitora. Pošto se, sa druge strane, i domaće zadruge (obrazovane prema nacionalnom zadružnom pravu države članice) na osnovi člana 35. Uredbe br. 1435/2003/EZ mogu, uz određene uslove, transformisati u SCE, neke su države članice odlučile dopustiti članstvo investitora i u svom nacionalnom zadružnom pravu sa ciljem da se domaćim zadrugama obezbede jednake mogućnosti kao SCE sa sedištem na njihovom ozemlju i tako spreče iz nejednakih mogućnosti proizašli mogući motivi za transformaciju domaćih zadruga u SCE i naknadni prenos sedišta tako nastalih SCE iz jedne u drugu državu članicu.⁸⁹

Tako su članove investitore prilikom implementacije Uredbe 1435/2003/EZ uvele u domaće zadružno zakonodavstvo Austrija, Nemačka pa i Ujedinjeno kraljevstvo, ali ne i Švedska.

Austrijski zakon o zadrugama prilikom uvođenja SCE noveliran je između ostalog, također, odredbama koje dopuštaju domaćim zadrugama da statutom uvode najmanji iznos, pod koji se iznos kapitala zadruge iz udela ne sme smanjiti isplatom udela članovima, ali uz uslov da su udeli slobodno prenosivi. Statutom se može uvesti i članstvo investitora, pri čemu je poseb-

⁸⁸ Barbara Rajgelj, *Pravo gospodarskih društva u EU*, GV založba, Ljubljana 2007, str. 341 i sl.

⁸⁹ Upor. primerice vladno obrazloženje predloga nemačkog Zakona o uvođenju SCE i reformi zadružnog prava (Entwurf eines Gesetzes zur Einführung der Europäischen Genossenschaft Entwurf eines Gesetzes zur Einführung der Europäischen Genossenschaft und zur Änderung des Genossenschaftsrechts, str. 149 i 223), dostupno na: http://www.bmj.bund.de/files/-/1119/RegE_GenR.pdf (20. 2. 2009)

no zanimljivo da austrijski zakon ne propisuje nikakvih ograničenja u pogledu upravljačkih prava članova investitora.⁹⁰

U *Nemačkoj* je prilikom uvođenja SCE reformisano i domaće zadružno zakonodavstvo pa novelisani nemački zadružni zakon dopušta zadruzi da može statutom utvrditi mogućnost članstva investitora⁹¹ kao i najmanji iznos ispod kojeg se ne sme smanjiti svota zadružnih udela radi istupanja članova, odnosno otkaza dobrovoljnih udela⁹². Odredbu nemačkog zadružnog zakona prema kojoj statut zadruge sa članovima investitorima mora predvideti mehanizme pomoću kojih članovi investitori prilikom odlučivanja na skupštini ne mogu preglasiti druge članove a ni sprečiti donošenje odluka koje skupština donosi najmanje tričetvrtinskom većinom opredeljenih glasova, u teoriji kritikuju jer se time ne isključuje morebitan odlučujući uticaj članova investitora na donošenje odluke navadnom većinom.⁹³ Za prijem članova investitora zakon traži odobrenje skupštine, dok se statutom ova nadležnost može preneti na nadzorni organ zadruge. Broj članova investitora u nadzornom veću ne sme biti veći od jedne četvrtine od ukupnog broja članova.⁹⁴

U Ujedinjenom kraljevstvu prilikom uvođenja članstva investitora radi samo o stavu registarskog organa za tzv. industrijska i privredna društva (»Industrial and Provident Societies Act«), prema kojem je osnovana većina zadruge u toj zemlji, a da toj promjeni stava nije predhodila izričita izmena zakona.⁹⁵

⁹⁰ Bundesgesetz, mit dem ein Bundesgesetz über das Statut der Europäischen Genossenschaft (Societas Cooperativa Europaea - SCE) – (SCE-Gesetz – SCEG) erlassen wird sowie das Genossenschaftsgesetz, das Rechtspflegergesetz, das Gerichtsgebührengesetz, das Gerichtliche Einbringungsgesetz 1962, das Bankwesengesetz, das Pensionskassengesetz, das Börsengesetz, das Versicherungsaufsichtsgesetz, das Arbeitsverfassungsgesetz, das Bundesgesetz über die Post-Betriebsverfassung, das Arbeits- und Sozialgerichtsgesetz und das Landarbeitsgesetz 1984 geändert werden Genossenschaftsrechtsänderungsgesetz 2006 – GenRÄG 2006), BGBl. I Nr. 104/2006.

⁹¹ Gesetz betreffend die Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften (Genossenschaftsgesetz - GenG), § 8 st. 2.

⁹² Ibidem, § 8a.

⁹³ Günther Schulte, Genossenschaftsgesetz, Kommentar, 35. Auflage, de Gruyter, Berlin 2006, str. 155.

⁹⁴ _Gesetz zur Einführung der Europäischen Genossenschaft und zur Änderung des Genossenschaftsrechts, BGBl. I Nr. 39, str. 1911.

⁹⁵ Michael Cook i Ramona Taylor, Investor Membership of Co-Operatives Registered under the Industrial & Provident Societies Act, 1965, Policy Note, dostupno na: http://www.etribes.com/sites/etribes.com/files/documents/Investor_Membership_20061220.pdf (20. 4. 2008)

Sa druge strane, prilikom uvođenja SCE u svoje zakonodavstvo Švedska nije prihvatila mogućnost članstva investitora za SCE sa sedištem u Švedskoj sa obrazloženjem, da članstvo investitora nije spojivo sa razumevanjem zadruge u Švedskoj.⁹⁶

U SAD, Jedinstveni zakon je poslužio kao uzorak za najnovije zakonodajne predloge o zadrugama u državama Utah, Nebraska i Oklahoma.⁹⁷

Američka pa i evropska zadružna teorija upozoravaju da imaju zadruge na raspolaganju uži izbor financiranja sopstvenim kapitalom što proizilazi iz toga da za prijem u članstvo nekih zadruga treba ispunjavati posebne uslove, koji se uopšte ne traže kod kapitalskih društava pa su ta društva otvorenija za ulaganja rizičnog kapitala nego zadruge.⁹⁸ Sa druge strane, članska imovinska i upravljačka prava u zadrugi su, po pravilu, nezavisna od kapitalskog učešća člana. Stoga članovi zadruge obično nisu zainteresirani za velika kapitalna ulaganja u zadrugu. Zadružna teorija u tom pogledu upozorava na problem da mogu koristiti od zadružne delatnosti snositi članovi pa i lica van zadruge iako ne snose (svih) troškova zadružnog poslovanja («common property problem», tzv. problem zajedničke svojine⁹⁹). Osim toga, nakon prestanka članstva bivši član obično ne dobije proporcionalnog udela na čitavoj imovini zadruge jer se neke postavke (na primer, obavezne rezerve) pri tome ne uzimaju u obzir jer se nedeljivošću određenog dela imovine nastoji ublažiti varijabilnost sopstvenog kapitala i obezbediti neki minimalan

⁹⁶ Europakooperativ, Lagrådsremiss, dostupno na: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/05/81/52/90426723.pdf> (20.2.2009)

⁹⁷ Vidi spletnu stranu: <http://www.nccusl.org/Update/ActSearchResults.aspx> (20. 2. 2009)

⁹⁸ Upor. na primer, Daniela Cario, Aufnahme von Investorenmitgliedern in die SCE? Gedanken zur Ausübung des Wahlrechts in Art. 14. Abs. 2 SCE VO durch den deutschen Gesetzgeber, Zeitschrift für das gesamte Genossenschaftswesen, god. 55 (2005), str. 147; James R. Baarda, "Outside" Cooperative Equity: Obligations, Tradeoffs, and Fundamental Cooperative Character, Paper presented at the NCR-194 Conference Kansas City, Missouri, November 2, 2004, str. 7, dostupno na: <http://www.agecon.ksu.edu/accc/ncr194/events/2004meeting/baarda2004.pdf> (20. 2. 2009)

⁹⁹ Jerker Nilsson, Co-operative Organisational Models as Reflections of the Business Environments, LTA, br. 4/1999, Helsinki, str. 462; Constantine Iliopoulos, Long-term Financing in US and European Agricultural Co-operatives: Emerging Methods for Ameliorating Investment Constraints, Paper Presented at the NCR-194 Conference October 29, 2003, Kansas City, MO, USA, dostupno na: <http://www.agecon.ksu.edu/ACCC/ncera194/Events/2003meeting/Constantine%20Iliopoulos.pdf> (20. 2. 2009)

stepen stabilnosti dugoročnih izvora financiranja.¹⁰⁰ Sa druge strane, članstvo u zadrugama nije prenosivo ili je prenosivo samo ograničeno između članova. Pošto članovi ne mogu prisvojiti svih koristi od ulaganja u zadrugu drukčije nego u saradnji sa zadrugom, oni se ne odlučuju za investicije iako bi bile ekonomski opravdane ako doba amortizacije prelazi očekivano trajanje članstva (»horizon problem«, problem vremenskog horizonta¹⁰¹).

Neki upozoravaju da saradjući članovi koji su istovremeno korisnici i investitori zadruge mogu sami usklađivati potencijalno suprotne interese koji proizlaze iz njihove saradnje i iz kapitalskog učešća, dok konflikti među interesima saradjućih članova in članova investitora kao odvojenih grupa dobivaju vanjski izraz pa traže određene mehanizme za usklađivanje tih interesa.¹⁰² Zadruga koja ima saradjuće članove i članove investitore može imati problema sa obavezom da istovremeno održava vrednost za korisnike i vrednost za investitore. Saradjući članovi, naime, mogu ostvarivati koristi već u tekućoj saradnji sa zadrugom (putem cena i drugih poslovnih uslova), dok su članovi investitori zainteresirani za udeo u dobiti koja će biti utoliko veća koliko će biti niži troškovi (pa time i manje pogodnosti za članove korisnike) u tekućem poslovanju zadruge. Saradjući članovi i članovi investitora, dakle, mogu imati konfliktne interese, jer su prvi zainteresirani za što povoljnije uslove tekućeg poslovanja, a drugi za što veću dobit nakon finansijske godine.¹⁰³ Osim toga, pojedini autori upozoravaju da će se u praksi pojaviti problem ocene koristi koju saradjući članovi stiču u tekućem poslovanju zadruge predlažući da bi trebalo članovima investitorima priznati veće učešće na dobiti.¹⁰⁴

Slabost dvaju kategorija članstva jesu i povećani troškovi odlučivanja u zadrugama, naročito uporedno sa preduzećem u svojini investitora (»inve-

¹⁰⁰ Upor. član 65. st. 3. Uredbe br. 1435/2003/EZ kojim se kod utvrđivanja prava na isplatu udela bivšem članu izričito isključuju obavezne rezerve SCE.

¹⁰¹ Jerker Nilsson, op. cit., str. 462.

¹⁰² James R. Baarda, "Outside" Cooperative Equity: Obligations, Tradeoffs, and Fundamental Cooperative Character, Paper presented at the NCR-194 Conference Kansas City, Missouri, November 2, 2004, dostupno na: <http://www.agecon.ksu.edu/accc/ncr194/events/2004meeting/baarda2004.pdf> (20. 2. 2009)

¹⁰³ Daniela Cario, op. cit., str. 146-152.

¹⁰⁴ Saenger i Matthias Merkelbach, Die investierende Mitgliedschaft im deutschen Genossenschaftsrecht – eine interessante Beteiligungsmöglichkeit für Genossenschaften und Investoren? Betriebs-Berater (BB), god. 61 (13. marta 2006), str. 556-569.

stor owned firm«, IOF), koja sledi jednom dobro definisanom cilju maksimizacije sadašnje vrednosti donosa poduzeća pa su troškovi odlučivanja u takvom preduzeću relativno niski.¹⁰⁵

Među slabostima članstva investitora u zadrugi navode se i faktička zavisnost zadruge od članova koji obezbeđuju značajan deo sopstvenog kapitala (unatoč formalno ograničenim upravljačkim pravima) kao i mogućnost članova investitora da stiču konkurencijsko osetljive informacije.¹⁰⁶

Neki autori smatraju konflikt među saradujućim članovima i članovima investitorima neizbežnim pa stoga smatraju članstvo investitora u zadrugi protivrečnošću odnosno »shizofrenijom«.¹⁰⁷

Prema kompromisnim gledištima, članstvo investitora ne mora nužno prouzrokovati interesne konflikte u zadrugi jer članovi investitori mogu ostvariti interes za dividendom samo ako zadruga uspešno posluje sa saradujućim članovima: ako saradujući članovi napuste zadrugu, to ide i na račun članova investitora pa stoga svaka od dvaju kategorija članstva mora uzimati u obzir interese druge.¹⁰⁸

Gledano šire, članstvo investitora u zadrugi samo je jedan model kojim se teži prevazići problem financiranja sopstvenim kapitalom. Chadad i Cook razlikuju sedam teorijski mogućih zadružnih organizacijskih modela koji se temelje na različitim sistemima imovinskih prava (»property rights«) u zadrugi. Među zadrugama u kojima je članstvo ograničeno na saradujuće članove, ulaganja članova mogu biti (1) nesrazmerna njihovoj saradnji (»traditional cooperatives«) ili (2) srazmerna njihovoj saradnji sa zadrugom (»proportional investment cooperatives«). Dalje,

¹⁰⁵ Jos Bijman i Onno van Bekkum, Cooperatives going public: motives, ownership, and performance, International Conference on Economics and Management of Networks, EMNet 2005 – Budapest, 15 – 17 September, 2005, dostupno na:

<http://www.baldwin.org.nz/publications/dairy%20publications/2005/others/coop%20plc%20conversion%20bijman%20bekkum.pdf> (20. 2. 2009)

¹⁰⁶ Daniela Cario, op. cit., str. 151-152.

¹⁰⁷ W. Blomeyer, Auf dem steinigen Weg zur Europäischen Genossenschaft, u: W. Harbrecht / W. Vogel, 50 Jahre Forschungsinstitut Erlangen/Nürnberg, Nürnberg 2000, str. 49 i sl. Za sažetak negativnih stajališta u nemačkoj teoriji v. Rolf Steding, Investorenmitgliedschaft - Weg in die falsche Richtung, Wir, br. 1/2007, str. 32-33.

¹⁰⁸ Volker Buethien, Ist das Genossenschaftsrecht auf dem rechten Weg? u: Genossenschaftsrechtsänderungsgesetz 2006, FOG, Wien 2007, str. 14.

zadruga mogu (3) priznavati članovima određene koristi na osnovi ulaganja kapitala («member investor cooperatives») ili pak (4) dopustiti prenosivost udela koji su inače neisplatljivi u slučaju prestanka članstva («New generation cooperatives»). Među zadrugama koje traže kapital van kruga saradujućih članova, spomenuti autori razlikuju (5) zadruga koje osnivaju društva u kojima mogu ulagati kapital i drugi investitori («cooperatives with capital seeking companies»), (6) zadruga koje primaju u članstvo lica koja ne saraduju u delatnosti zadruga («investor cooperatives») i na kraju spominju (7) preobražavanje zadruga u poduzeće u svojini investitora.¹⁰⁹

6. Zaključak

Novije zadružno pravo u Evropskoj uniji odnosno Evropskom ekonomskom prostoru kao i noviji zadružni propisi pojedinih saveznih država ZDA pokušavaju, između ostalog, zadrugama obezbediti dodatne mogućnosti za prikupljanje sopstvenog kapitala, koje obuhvaćaju različite načine financiranja, od formiranja kćerinskih (zavisnih) društava, u kojima mogu, pored zadruga kao glavnog odnosno većinskog društvenika, učestvovati druga lica, preko hibridnih finansijskih instrumenata sve do učlanjivanja lica koja ne koriste usluge zadruga odnosno ne saraduju sa zadrugom ali mogu, pored članova korisnika (saradujućih članova), u određenom opsegu ulagati u sopstveni kapital zadruga pa time stići i određena imovinska i upravljačka prava (članovi investitori). Među različitim mogućnostima dodatnog kapitala, članstvo investitora je najosetljive pitanje s obzirom da je za zadruga karakteristična podudarnost korisnika usluga i članova (načelo zadružnog identiteta).

Članstvo investitora dopuštaju i akti kojima se nastoji postići određena, barem dobrovoljna unifikacija zadružnog prava među različitim državama, tako za Evropski privredni prostor Uredbom br. 1435/2003/EZ o statutu evropske zadruga koja se izravno primenjuje u toj integraciji, a u okviru SAD Jedinstvenim zakonom od 2. augusta 2007. godine.

¹⁰⁹ Fabio R. Chaddad i Michael L. Cook, The Emergence of Non-Traditional Cooperative Structures: Public and Private Policy Issues, NCR-194 Research on Cooperatives Annual Meeting, October 29, 2003, Kansas City, Missouri, str. 5.

Članstvo investitora u Uredbi br. 1435/2003/EZ regulisano je samo parcijalno, naročito u pogledu imovinskih prava, dok su upravljačka prava članova investitora kvantitativno ograničena na manjinski uticaj (najviše do 25% glasačkih prava na skupštini i drugim organima).

Američki Jedinstveni zakon sadrži fleksibilnija rešenja (na primer, sistem dvojne većine kod donošenja odluke skupštini zadruge) koja su ponekad i skladnija sa zadružnim načelima (na primer, zahtev za većinskom zastupanošću članova, posebno saradujućih, u upravnom odboru zadruge).

Iako se u Evropskom ekonomskom prostoru pojavljuju različiti modeli zadruga na dvema razinama – na razini pojedinih država (kao zadruge, osnovane prema nacionalnom zadružnom pravu) i na razini Evropskog ekonomskog prostora (kao SCE, osnovane prema Uredbi br. 14335/2003/EZ), sadržajna rešenja između ta dva osnovna oblika postepeno se brišu tako da se može govoriti o tihoj harmonizaciji zadružnog prava. Taj proces se odražuje kao recepcija nekih instituta iz uređenja SCE, na primer članstva investitora, sa strane nacionalnih zadružnih propisa pojedinih država. Sa druge strane, u SAD opšti propisi o zadrugama koji ostaju u zakonodavni nadležnosti pojedinih država uređuju tradicionalne zadruge i alternativne zadruge kao odvojene modele.

Jasnije razgraničenje između tradicionalnog modela zadruge sa doslednim uvažavanjem zadružnih principa je u SAD povezano i sa posebnim rešenjima za zadruge u protimopolnom, bankarskom i poreznom zakonodavstvu na saveznoj razini, dok u Evropskoj uniji posebni propisi za zadruge s obzirom na ograničeniju nadležnost (prenesenu od država članica) igraju daleko manji značaj. Tako su podsticaji za zadruge u Evropskoj uniji, pre svega, stvar pojedinih država članica, ali se ove mere na razini Evropske unije obično procenjuju kao državne pomoći. Budući razvoj će pokazati koji sistem će bolje obezbediti specifikum pravno organizacijskog oblika zadruge i ukoliko tome mogu doprineti i sistematika pravnog regulisanja i posebna rešenja za zadruge van zadružnog zakonodavstva.

Sažetak

Novije zadružno pravo u Evropskoj uniji odnosno Evropskom ekonomskom prostoru (Uredba br. 1435/2003/EZ o statutu evropske zadruge) kao i noviji zadružni propisi pojedinih saveznih država ZDA (Ameri-

can Uniform Limited Cooperative Association Act iz 2007. g.) pokušavaju, između ostalog, zadrugama obezbediti dodatne mogućnosti za prikupljanje sopstvenog kapitala. Među različitim mogućnostima obezbeđivanja dodatnog kapitala, članstvo investitora je najosetljive pitanje s obzirom da je za zadruge karakteristična podudarnost korisnika usluga i članova (načelo zadružnog identiteta).

Uredba br. 1435/2003/EZ je obavezni opšti akt sekundarnog komunitarnog prava Evropske zajednice, koji se neposredno primenjuje u državama članicama, a nema za cilj usklađivanje nacionalnih zadružnih propisa među državama. Njezin primarni cilj je regulisanje SCE kao nadnacionalnog organizacijskog oblika, dok je članstvo investitora u SCE predviđeno pod uslovom da ga dopušta i nacionalno pravo države gde se nalazi sedište SCE.

Američki Jedinstveni zakon pripremljen je upravo za zadruge koje žele uvoditi članstvo investitora, pa su prava saradujućih članova i članova investitora u tom aktu regulisana detaljnije i jasnije.

U Evropskoj uniji tako se pojavljuju različiti modeli zadruge na dvema razinama – na razini pojedinih država (kao zadruge, osnovane prema nacionalnom zadružnom pravu) i na razini Evropskog ekonomskog prostora (kao SCE, osnovane prema Uredbi br. 14335/2003/EZ), sadržajna rešenja između ta dva osnovna oblika postepeno se brišu tako da se može govoriti o tihoj harmonizaciji zadružnog prava. Sa druge strane, u SAD opšti propisi o zadrugama koji ostaju u zakonodavni nadležnosti pojedinih država odvojenim zakonima uređuju tradicionalne zadruge i alternativne zadruge. Alternativni zadružni modeli u SAD se ne smatraju substitutom za tradicionalne zadruge, što je povezano i sa posebnim rešenjima za zadruge u saveznom protimopolnom, bankarskom i poreznom zakonodavstvu te saveznim propisima o tržištu hartija od vrednosti. Međutim, u Evropskoj uniji posebni propisi za zadruge s obzirom na ograničeniju nadležnost imaju daleko manji značaj, dok su podsticaji za zadruge stvar pojedinih država članica, koji se na razini Evropske unije obično procenjuju kao državne pomoći. Budući razvoj će pokazati koji sistem će bolje obezbediti identitet zadruge kao samostalnog pravno organizacijskog oblika i ukoliko tome mogu doprineti i sistematika pravnog regulisanja i posebna rešenja za zadruge van zadružnog zakonodavstva.

Franci Avsec, PhD

*High school for management and bussines,
Novo Mesto, Slovenija*

***PATRON AND NONPATRON (INVESTOR)
MEMBERS IN COOPERATIVES: A COMPARATIVE SUR-
VEY OF THE REGULATION IN THE
EUROPEAN ECONOMIC AREA AND IN THE USA***

The paper deals with a comparative analysis of membership regulation in the recent cooperative legislations within the European Economic Area (EEA) and in the United States of America (USA). In EEA, cooperatives can be established according to the national cooperative law or on the basis of supranational model of the European Co-operative Society (Societas Cooperativa Europaea, SCE), the general cooperative law in the USA is, in principle (if federal chartered credit unions are left out of account), encompassed by the legislative competence of individual States. In order to consolidate the equity base of cooperatives, recent provisions about cooperatives often allow cooperatives to admit as members not only users of their services (user-members or patron-members), but also persons, who have, exclusively on the basis of capital investment, certain property and governance rights (so called investor members or non-patron members). While the SCE Regulation refers, as far as the investor members are concerned, to national cooperative legislation of the Member State according to the registered office of SCE, investor membership is, as an alternative source of equity, regulated more in detail by the American Uniform Limited Cooperative Association Act, adopted in 2007.

Key words: *cooperatives, cooperative law, European Co-operative Society, European Economic Area, European Union, investor members, Societas Cooperativa Europea, USA.*